

NIEUWE DIENSTPLICHTKEURING NOG GEEN MAATWERK VOOR ALLOCHTONEN

(pagina 8-9)

In dit
nummer o.a.:

- Woelige tijden voor de beroeps (1)
- Oorlog als verkiezingsstunt
- De religie der ongelovigen
- Europese stammenoorlog
- Selectief
- The Walk
- Accepteren van Nederlandse verliezen bij inzet krijgsmacht dubieus gegeven
- Zure regen: een oorlog zonder camera's
- Khaled
- Geen oordeel?

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 10, oktober 1992, 31e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-
Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Carine
van Hinte, Peter Samwel, Jos Siersma,
Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van
Dam, Evert van Dijk, Gerard van
Erkelens, Cor Hoekstra, Pieter de
Jager, Tom Janssen, Willy Lohmann,
Frits Maas, Len Munnik, René Nauta,
Leo van Opzeeland, Cor Out, Tom
Pauka, Freek Pol, Rien Robijns, Karel
Roskam, Paul Rutten, Hans Schonk,
Klaas Soesbeek, Jan Stooft, Wessel
Visser, Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra
Druk: Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.
Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie van de
redactie of de dienst HGV.

Inhoud

Geen oordeel?	2
Woelige tijden voor de beroeps (1)	3
Oorlog als verkiezingsstunt	6
Khaled	7
Nieuwe dienstplichtkeuring nog geen maatwerk voor allochtonen	8
Selectief (Prikkel) / Gedicht	10
Europese stammenoorlog	11
The Player	12
Bosnië (poster)	14
Bereikbaarheid	16
Vragen staat vrij	18
De religie der ongelovigen	19
The Walk	20
Accepteren van Nederlandse verlie- zen bij inzet krijgsmacht dubieus gegeven	22
Zure regen: een oorlog zonder camera's	24
Boeken	26
René Nauta	28

Foto's:

voorpagina Wim Heij
pag. 17 Gerard van Erkelens

GEEN OORDEEL?

Nederlanders keuren militair ingrijpen in ex-Joegoslavië goed

Begin augustus maakten de kranten melding van een onderzoek dat het NIPO in opdracht van de AVRO had uitgevoerd: "Tweederde van de Nederlandse bevolking is voorstander van militair ingrijpen in voormalig Joegoslavië." Verderop in de berichtgeving wordt gemeld dat 26% tegen militair ingrijpen is, terwijl 11% daarover geen mening heeft.

Dit lezende zal de gemiddelde Nederlander moeten vaststellen dat hij/zij niet be-
vraagd is.

Hoe zit het nu met de mensen die wel bevraagd zijn.

's Avonds om half tien, moe van een drukke werkdag, denkend aan naar bed gaan, gaat de telefoon. Een mevrouw van de NIPO die vriendelijk vraagt of ze een paar vragen mag stellen. Na enig gemopper over het late tijdstip verzekert ze dat het niet lang zal duren en stelt de eerste vraag:

'Bent u voor militair ingrijpen ten behoeve van humanitaire hulp in Joegoslavië?'

Dat lijkt niet zo moeilijk, dus je zegt: ja.

Dan de vraag: 'Bent u voor militair ingrijpen om een eind aan de burgeroorlog te maken?'

Wat een vraag, en wat antwoord je daar nu op als weldenkend Nederlands staatsburger. Zoiets gekompliceerds vraag je niet in een telefonische enquête die maar even duurt. Hoe kun je daarop nu ja of nee zeggen? Wat weet je er nu helemaal van? Waar heb je het over?

Een strijd tussen culturen, een ingeworteld nationalisme, een eeuwenlange geschiedenis. Hoe kan je over zoiets zwart-wit denken, snel ja of nee zeggen.

Na enige discussie met de enqueteur wordt vastgesteld dat je dus geen mening hebt. Het is JA of het is NEE. Al je gedachten, al je vragen worden in de enquête verwerkt als GEEN MENING!

De volgende vraag is wie de leiding zou moeten hebben als er militair wordt opgetreden.

Dat is simpel, de VN natuurlijk, daarvoor is die toch in het leven geroepen.

'Moet Nederland deelnemen aan een VN-actie?'

Ja, we maken er deel van uit, dus het is een logisch gevolg.

'Houdt u er dan ook rekening mee dat Nederlandse militairen kunnen sneuvelen?'

Lieve help, wat een hypocrisie! Alsof het leven van een Nederlandse militair meer waard zou zijn dan het leven van ieder ander mens! En weer wordt er een kruisje gezet bij geen mening.

Dan de laatste vraag: 'Vindt u dat Joegoslaven opgevangen moeten worden in Nederland?'

Tja, eigenlijk niet... ik denk dat dat niks oplost. 'Dus u vindt dat Nederland geen onderdak moet bieden aan Joegoslaven.'

JA MAAR, ZO BEDOEL IK HET NIET, IK BEN GEEN LID VAN DE CEN-
TRUMPARTIJ!

Na een 'slaap lekker' wordt aan de andere kant de hoorn neergelegd.

De slaap is weg, de wereld is levensgroot in de slaapkamer. Beelden van oorlog, honger en pijn zijn niet meer te verbannen. Het is een nachtmerrie.

Een nachtmerrie, die een paar dagen later in de kranten wordt afgedrukt. Want naast een koele, cleane en zakelijke weergave van de uitslagen van de enquête blijkt dat Nederlandse politici hierin hun beleid herkennen, terwijl anderen zich voor hun ideeën daarop baseren.

Minister Van den Broek van Buitenlandse Zaken reageert dat hij de uitslag van de enquête beschouwt als een duidelijke ondersteuning van het regeringsbeleid.

500 mensen, gebeld op een door de weekse avond, wel of niet op de hoogte van de ontwikkelingen in de wereld. Misschien op het punt staand naar bed te gaan, staan met JA/NEE-antwoorden model voor u en ons, voor de mening van de Nederlandse bevolking...

Redactie

WOELIGE TIJDEN VOOR DE BEROEPS (1)

Bauke Snoep (AFMP):

'De krijgsmacht is geen werkgelegenheidsinstituut'

De vrijwilligdienende militair maakt bewogen tijden door. Nauwelijks was hij/zij bekomen van het ingevoerde - ingrijpende - nieuwe personeelsbeleid of de 'Berlijnse Muur' werd neergehaald en men werd gekonfronteerd met personeelsreducties. De zekerheid van 'een baan voor het leven' bleek ineens even houdbaar als sneeuw voor de zon. Ternaauwernood had de beroepsmilitair de tijd de eventuele persoonlijke gevolgen van een inkrappende organisatie onder ogen te zien, of men zag zich al weer geplaatst voor een nieuwe, van overheidswege opgedrongen, taakstelling: de vijand komt niet meer uit het Oosten maar deze bevindt zich 'all over the world'. In een tijdsbestek van nog geen twee jaar werden militairen uitgezonden naar de Golf, Noord-Irak, Joegoslavië en Cambodja.

Dagelijks constateren humanistische raadslieden, of het nu om vluchtige ontmoetingen gaat of diepgravende gesprekken, dat er onder de vrijwilligdiende militairen grote onrust valt te bespeuren. Reden waarom EGO-redakteur Wim Heij sprak met Bauke Snoep, voorzitter van de Algemene Federatie van Militair Personeel (AFMP), de grootste vakbond van beroepsmilitairen.

De belangrijkste gespreksthema's in dit eerste artikel zijn: het nieuwe personeelsbeleid, de personeelsreducties, het sociaal-beleidskader en het ontbreken van echte uitstroombevorderende maatregelen. In het tweede deel (verschijnt in het november-nummer) gaat het met name over het wetsontwerp collectieve acties defensiepersoneel en het uitzendbeleid.

Wanneer men overziet wat de beroepsmilitair de laatste jaren aan veranderingen over zich heen heeft gekregen, dan is er m.i. sprake van een turbulente tijd. Deelt u die mening?

Ik denk dat het inderdaad zo is. In januari 1990 werd een nieuw personeelsbeleid ingevoerd dat niet meer als kern bevatte de sociale garantie van de bevordering, maar je moest er wat voor gaan doen. Terwijl het wordt ingevoerd, met alle gevolgen voor het loopbaan- en carrièrebeleid voor het zittende personeel, word je gekonfronteerd met allerlei bezuinigingsoperaties vanuit de politiek. Je constateert dat De Muur wegvalt, alsgevolg waarvan er allerlei plannen worden ontwikkeld om de krijgsmacht drastisch te reduceren (we spreken op dit moment over 30%). En dan wordt er momenteel ook nog eens gesproken over een mogelijke opheffing van de dienstplicht, met grote gevolgen voor de hele krijgsmacht. Tja, dan mag je dus wel stellen dat er voor de mensen in de krijgsmacht sprake is van een turbulente tijd.

Laten we beginnen met het nieuwe personeelsbeleid. Wat zijn de grootste verande-

AFMP-voorzitter Bauke Snoep

ringen in vergelijking met daarvoor en hoe denkt u daarover?

De grootste verandering is dat men vroeger de zogenaamde blokbevorderingssystematiek had. Als je maar een aantal jaren ouderdom in rang kon aanwijzen, dan werd je vanzelf wel bevorderd, tenzij je één of ander bakje aan de fiets had hangen. Nu zit

er alleen nog maar een bevordering aan vast wanneer je een functie met een hogere rang krijgt toegewezen. Dat betekent dat het dringen gaat worden, dat er meerdere sollicitanten zullen zijn voor één functie en

'HET GAAT DRINGEN WORDEN'

dat er toch maar één die functie krijgt. Misschien is nog wel de meest essentiële verandering in dezen dat het personeel, door te moeten solliciteren met de mogelijkheid van afvallen, moet leren te beseffen dat ze misschien weleens niet zo goed zijn als ze altijd dachten dat ze waren.

Dat laatste werd m.i. ook in de hand gewerkt door de gehanteerde beoordelings-systeematiek.

Je constateerde, zeker in het verleden, dat mensen wel eens te hoog beoordeeld werden omdat men het vervelend vond iemand laag te beoordelen. In het nieuwe personeelsbeleid is het van belang dat je iemand op de juiste waarde beoordeelt. Beoordeel je iemand te laag, dan schaad je iemand in z'n carrière, beoordeel je iemand te hoog, dan schaad je iemand anders z'n carrière. Uiteindelijk spelen immers die beoordelingen toch een belangrijke rol bij het systeem van funktietoewijzingen.

Wanneer je nu kijkt naar de systematiek van de beoordelingen dan scoor je met een B/C-nivo voldoende, dan voldoe je dus aan de eisen die de functie stelt. Met een C ben je dus beter. Maar hoeveel beter dan nèt voldoende? In het kader van

funktietoewijzingen (doorstroomfuncties e.d.) zie je nu dat men een C/D-norm gaat hanteren. Op grond waarvan? Iemand die C/D krijg voor zijn funktionele beoordeling heeft in wezen veel te veel. Als hij voldoet is B/C voldoende. Dus het geldt aan twee kanten, zowel bij de beoordelaars als bij degenen die de beoordelingen moeten interpreteren.

Bezien we nu de essentie van het nieuwe

FOTO WIM HEIJ

personeelsbeleid (dus zonder reducties), dan denk ik dat het een goed beleid is. Een beleid dat een appél doet op de mens in de organisatie, dat de mens in de organisatie stimuleert om initiatieven te nemen. En omgekeerd een organisatie die die initiatieven weet te waarderen in de vorm van een

'DE REDUCTIES FRUSTREREN HET NIEUWE PERSONEELSBELEID'

hogere functie. Dit in tegenstelling tot de tijd van de oude systematiek waarin het allemaal als het ware één pot nat was, de tijd van de spreekwoordelijke adjudant die adjudant was geworden ondanks het feit dat hij kachel nog steeds met twee g's schreef.

Zo zou het hebben moeten gaan. Nu de praktijk van dit moment.

Wanneer je nu zo'n beleid wilt invoeren - dat hebben we in januari 1990 gedaan met een overgangstermijn van vijf jaar (dit in verband met de diverse inspanningsverplichtingen tot bevordering die er lagen en de scheefgroei) - en daar doorheen fietsen inens reducties, dan frustreert dat het nieuwe personeelsbeleid. Bovendien veroorzaakt het een negatief denken bij de mensen in de organisatie over dat nieuwe beleid. Toch blijven wij van mening dat het nieuwe personeelsbeleid als zodanig niet slecht is, alleen in de uitvoering ervan word je verschrikkelijk gehandicapt en komt het slecht over. Het kan ook op dit moment niet werken.

Als wij geweten zouden hebben dat reducties van deze omvang eraan zaten te komen dan denk ik dat wij niet gekozen hadden voor dit nieuwe personeelsbeleid, maar voorstander waren gebleven van de oude, veilige, sociale bevorderingssystematiek.

De val van De Muur leidde tot drastische reductieplannen

Als gevolg van het instorten van het Oostblok heeft de politieke leiding besloten dat Nederland met een kleinere krijgsmacht kan volstaan. De tijd van een groot staand leger is voorbij. De reducties zijn terecht?

Ik meen van wel. Je moet de ogen niet sluiten voor een stuk werkelijkheid. Daar waar er vroeger sprake was van een wezenlijke dreiging, zonder al te nadrukkelijk gevaar vanwege de stabiliteit (staande legers tegenover elkaar onder een nukleaire paraplu), is nu een totaal andere situatie ingetreden. Het Oostblok is in elkaar gestort en er is een democratiseringsproces op gang gekomen in Midden- en Oost-Europa, inclusief de voormalige Sovjet-Unie. Je constateert dat de wil er in die landen is om wapens af te stoten en legers te reduceren, hetgeen het logisch maakt dat een groot staand leger tot het verleden zal gaan behoren. De krijgsmacht is geen werkgelegenheidsinstrument! De krijgsmacht is er alleen maar omdat de samenleving van mening is dat er van een dusdanige dreiging sprake is dat er een leger moet zijn. Wanneer die dreiging afneemt is het duidelijk dat dienengevolge dat leger kleiner kan worden. Dan moet je als beroepsmilitair ook niet proberen krampachtig die omvang van die krijgsmacht te handhaven, want dan ben je verkeerd bezig. Alleen moet die omvang niet van het ene op het andere moment worden teruggebracht maar op termijn, met in achtneming van een aantal zaken als de sociale kanten die aan zo'n operatie kleven voor het personeel en de ontwikkelingen in de wereld.

Wanneer de krijgsmacht moet inkrimpen vinden sommigen (o.a. de scheidende bevelhebber van de luchtmachtgeneraal Louwerse) dat de zwakkere broeders onder het personeel maar het eerst aangepakt moeten worden. Deelt u deze visie?

Laat ik beginnen met te zeggen dat ik het altijd frappant vind dat vertrekkende bevelhebbers bij het scheiden van de markt altijd nog wat moeten roepen wat ze, tijdens hun functioneren, hebben nagelaten. Want het is niet alleen generaal Louwerse die wat geroepen heeft, maar ook Wilmerk

en Van Foreest hebben dat vlak voor hun vertrek gedaan. Maar terzake, als het gaat om de aanpak van de zwakkere broeders onder het personeel, dan kan ik me dat vanuit een werkgeversoogpunt tot op zekere hoogte indenken. Wat we daarbij niet moeten vergeten is dat, door alle krijgs-

'HET LOZEN VAN ZWAKKE BROEDERS IS EEN VORM VAN SOCIAL-DUMPING'

macht delen, gedurende lange tijd, een dusdanig sociaal beleid is getolereerd, dat mensen die in de organisatie om welke reden ook (fysiek, psychisch, enz.) niet optimaal konden functioneren, toch door die organisatie gehandhaafd werden via boven de sterkte plaatsen, mutaties, enz. Om dan nu plotseling, nu we in de problemen zitten, in het kader van de herstructurering/inkrimping, te zeggen dat de zwakke broeders eerst maar moeten vertrekken is een manier van denken die ik afwijs. Dat is je reinste vorm van social-dumping. Ik zou liever zien dat de leiding een beleid ontwikkelt dat er op gericht is dat de zwakkere broeders tot de sterkere zouden kunnen gaan behoren. Laten we in vredesnaam oppassen dat we niet in dat rechtlijnige denken terechtkomen van: ik heb een mutantbestand van zoveel man en die kan ik nu mooi even dumpen.

Hoe zouden volgens u die reducties op het personeelsbestand dan wel moeten verlopen?

Die reducties, daar heeft het parlement toe

FOTO'S R. V.D. BOOR

Defensie ontwikkelde een nieuw personeelsbeleid

besloten, gaan plaatsvinden met gemiddeld drie procent per jaar gedurende tien jaar. In totaal dus dertig procent. Hoe moeten die verlopen? In ieder geval sociaal verantwoord. Dus niet op vrijdagmiddag zeggen we hebben een krijgsmacht nodig van die omvang, in het weekend gaat De Muur om en dan op maandagmorgen te horen krijgen dat dertig procent niet meer nodig is. Zo werkt dat natuurlijk niet. Zoiets dient op een verantwoorde wijze afgebouwd te worden. Het is in mijn optiek zeer wel denkbaar dat het reductiepercentage zal moeten worden bijgesteld om de inkrimping op een sociaal-verantwoorde wijze te kunnen laten verlopen. In mijn visie betekent sociaal-verantwoord geen gedwongen ontslagen, maar de reductie laten verlopen

ten. Wanneer je nu zo'n echte uitstroombevorderende maatregel zou hebben, dan ontstaat er bovendien ruimte voor de daarop zittende rangen, dus carrièreperspectief voor de mensen (het nieuwe personeelsbeleid!), waardoor je tevens ook nog je inspanningsverplichtingen en de scheefgroei beter en sneller kan wegwerken. In dat kader hebben wij daarom als AFMP de minister vorig jaar al het voorstel gedaan om te komen tot echte uitstroombevorderende maatregelen ter vervanging van de zogenaamde BVLOM, die zoals bekend, 1 april jl. is verdwenen. Daar is momenteel druk - informeel - overleg over, waarbij defensie ons redelijk tegemoet lijkt te willen komen. Dat is overigens overeenkomstig de opvattingen van de meerderheid van de

Minister Ter Beek lijkt welwillend te staan tegenover de AFMP-voorstellen voor uitstroombevorderende maatregelen

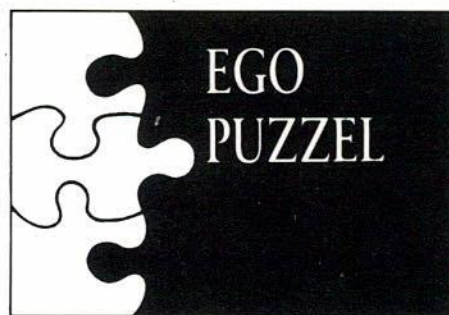
FOTO'S WIM HEIJ

'ECHTE UITSTROOMBEVORDERENDE MAATREGELEN ONTBREKEN NOG'

via natuurlijk verloop, uitstroombevorderende maatregelen, het komen tot om-, her- en bijscholing naar andere departementen toe en de marktsector in, noem maar op. Dat zijn de elementen die in die reductie-operatie, in het daartoe opgestelde sociaal-beleidskader moeten zitten.

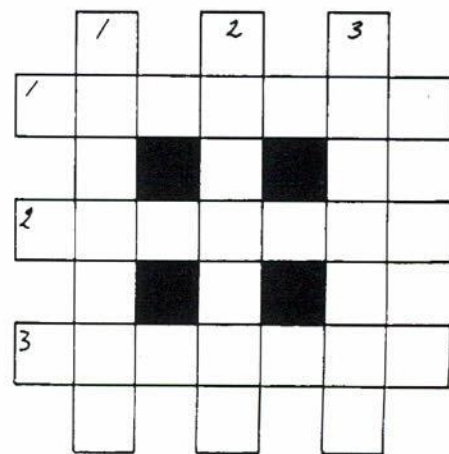
Waar schiet het opgestelde sociaal-beleidskader, in de ogen van uw organisatie, in te kort?

Die zoëven genoemde elementen zitten er allemaal wel in. In de uitvoering ontbreekt het alleen nog aan echte uitstroombevorderende maatregelen om met name de mensen aan de top, kwa leeftijd, te stimuleren de organisatie voortijdig te verlaten om daarmee ruimte te bieden aan diegenen die na hen komen. Je kunt immers beter iemand van 50 jaar of ouder laten uitstromen dan iemand van 40 op de keien te zet-

De oplossing van de zandloper in het vorige nummer luidt: 1-opspelen, 2-spoelen, 3-spielen, 4-elpen, 5-leep, 6-eel, 7-el, 8-e, 9-er, 10-ier, 11-rite, 12-griet, 13-gieter, 14-veertig, 15-tipgever.

Hieronder een puzzel waarbij de drie juiste woorden zowel horizontaal als vertikaal dienen te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden als volgt: 1-snorren, 2-rang, 3-golfgeluid.

Kamer. Bij de besprekingen van de Defensienota en het sociaal-beleidskader in de Tweede Kamer is met nadruk ook gesproken over het voorstel van de AFMP over die uitstroombevorderende maatregelen. Daarbij heeft de minister zich eigenlijk gebonden aan de opvattingen van de Kamer om te zorgen dat er wat komt. Maar zoals ik al zei, het betreft nog een informeel overleg. Toch verwacht ik dat daar spoedig de nodige duidelijkheid over zal komen.

Wim Heij

OORLOG ALS VERKIEZINGSTUNT

De veronderstelling dat er een relatie bestaat tussen militair optreden en verkiezingswinst is per definitie juist. Militair optreden is immers tegen een al dan niet kwalijk vijand gericht en het accentueren van die vijand door middel van een militaire operatie brengt de tegenstander in het collectief bewustzijn. Een van de vele functies die op die manier door een vijandbeeld vervuld worden is de cohesiefunctie. De saamhorigheid wordt vergroot naarmate de vijand concreter wordt, ook al is hij op een afstand.

Dat gold voor de verzetsgroep in Afghanistan zolang de Russische bezetter aanwezig was, het gold voor Labour en Conservatives tijdens het begin van de Falkland-oorlog, het gold voor Nederland in de bezettingstijd en geldt straks weer als de president van de VS tot een militaire actie tegen de tweede Hitler, Saddam Hussein besluit.

Een probleem bij het bovenvermeld mechanisme wordt gevormd door eventuele slachtoffers. Als er dodelijke slachtoffers gaan vallen en zeker als dat in grote getale en/of met regelmaat gebeurt, zal de publieke steun voor het militaire optreden snel verdwijnen en veranderen in een meerderheid die juist een einde aan de strijd wenst.

De president van de VS reageerde verontwaardigd toen de New York Times berichtte dat hij zijn verkiezingskansen zou willen vergroten door middel van een militaire actie tegen Saddam Hussein. Hij gaf aan dat hij niet van een dergelijk politiek opportunisme beschuldigd wenst te worden. Daarmee is nog niet met stelligheid vastgesteld dat de president geen plan had om zeer spoedig tot actie over te gaan. En natuurlijk zijn hij en zijn adviseurs op de hoogte van de positieve electorale resultaten van een dergelijke actie, zeker als het een vijand betreft die met precisiewapens vanuit een redelijk onkwetsbare eigen positie bestookt kan worden. Het gevaar van slachtoffers die de publieke opinie ten ongunste zullen beïnvloeden is dan minimaal en het positief effect, de vorming van een gemeenschappelijk front rond de president, optimaal.

■ Omkering

De president heeft nadrukkelijk aangegeven - overigens wat zou hij anders moeten zeggen - dat het hem uitsluitend om het uitvoeren van de betreffende VN-resoluties gaat. En zoals bekend schendt Saddam Hussein die resoluties waar het betreft onvoorwaardelijke toegang tot alle lokaties die inspectieteams relevant vinden, het verlenen van faciliteiten aan vertegenwoordigers van de VN elders en het met rust laten van zijn eigen bevolking. Reden genoeg om militair op te treden. Dat zulk een optreden president Bush goed uitkomt, is een gelukkige bijkomstigheid. Toch moeten een paar kanttekeningen bij een mogelijk militair optreden worden gemaakt. Het lijkt erop dat geen nieuwe besluitvorming in de VN plaats zal vinden. Men zal van een bepaalde interpretatie van de huidige resoluties uitgaan om tot militaire daden over te gaan. Dat betekent in veel niet-Westerse ogen, dat opnieuw de Verenigde Staten de VN gebruiken voor politieke doelen, waar

het omgekeerde het geval zou moeten zijn, namelijk een VN, die van de VS gebruik maakt.

■ Shiïten

Een tweede probleem is dat in een deel van de niet-Westerse wereld het Westen opnieuw het meten met twee maten wordt verweten waar het gaat om de uitvoering van VN-resoluties. En ook de verwijzing naar menselijk leed van met name dit keer de Shiïten in het Zuiden zal niet iedereen overtuigen. De vraag is immers of die nood daadwerkelijk gelenigd kan worden. Dat laatste zeker niet door precisiebombardementen op Iraakse ministeries. Daartoe zullen grondoperaties ter plekke nodig zijn om voor de Shiïten veilige plaatsen te creëren en daartoe is niemand bereid, zeker niet de Verenigde Staten, die in dat geval

immers verliezen moeten vrezen, die op hun beurt de populariteit van de president niet zullen verhogen, maar zullen verlagen. Ook het anti-Iran-front van de Arabische bondgenoten van de VS zullen niet staan te trappelen om een actie te ondersteunen of te billijken welke de Shiïtische oppositie in Irak versterkt. De Shiïten en de Koerden zijn het kind van de rekening inzake de Golfoorlog en zullen dat blijven zolang de VS haar Arabische bondgenoten wil behouden.

Kortom: Een militaire actie voor de presidentsverkiezingen in de VS heeft - per definitie - een bijmaak die, voor een deel van de niet-Westerse wereld in elk geval, noch het prestige van de Verenigde Naties noch dat van de Verenigde Staten als objectief vredestichter zal bevorderen.

■ Risico

Maar ook voor eigen huis zal de president niet al te zeker moeten zijn over een positief resultaat in het licht van de komende verkiezingen. Saddam Hussein heeft al eerder 'het geluk' gehad, of wellicht gecreëerd, dat bij bombardementen op bepaalde doelen onverwacht veel burgerslachtoffers vielen. Wat te doen als bij een precisiebombardement op een ministerie het betreffende complex vol burgers blijkt te zitten, die daar om welke reden dan ook door de overheid geconsigneerd zijn. Saddam Hussein heeft zich laten kennen als iemand die zijn eigen en andermans burgers best voor politieke doelen wil opofferen. De plaatjes van het dan aangericht menselijk leed zullen zeker de TV-buis en de publieke opinie in de VS bereiken. De censuur en beperkingen van de journalistieke bezigheden zoals ten tijde van de Golfoorlog, gelden thans niet en daarmee loopt de regering in de Verenigde Staten een risico, waardoor een al dan niet verhoopt positief effect van militaire acties in een negatief resultaat kan omslaan. Onderzoek wijst uit dat ook het leed van de (onschuldige) tegenpartij niet zonder effect is op de eigen publieke opinie, mits indringend door de media gebracht.

Leon Wecke

KHALED

Voorman van Algerijnse raï

Nog geen twee weken nadat de Algerijn Khaled uitblonk op het Buitenpop Festival in Leeuwarden (half augustus) schreef hij definitief geschiedenis. Zijn single Didi kwam namelijk binnen op nummer 100 in de nationale hitparade. Het is daarmee de eerste raï-hit in Nederland, al lijkt hit vooralsnog een groot woord.

Het is niet toevallig dat juist de 32-jarige Khaled als eerste vertegenwoordiger van de raï een plaatsje weet te bemachtigen tussen grootheden als SNAP, Guns 'n roses en Rotterdam termination source. In 1979 was het dan wel Cheb Fadela die aan de basis stond van de elektronische raï, maar het was zijn volgeling Khaled die er successen mee wist te behalen. Hij bracht al snel twee nummers op cassette uit, waarmee hij in Algerije zeer populair werd.

■ Cassettes

Het is niet zo dat Khaleds muzikale interesse volledig uit de lucht kwam vallen. Tot aan het conflict tussen Marokko en Algerije over de Westelijke Sahara, in 1975, speelde hij in Noudjoum el Khams, dat muziek maakte gebaseerd op Marokkaanse tradities. Hij maakte in twee jaar zes singles, om later, als hij raï-muziek begint te maken, over te stappen op cassettes. Op die manier zijn jongeren in staat de 'schokkende' raï-teksten te beluisteren op hun draagbare cassetterecorders, ver weg van gezag- en bezwaarhebbende ouders.

Raï ontstond in de heuvels rond Oran, de havenstad in het noordwesten van Algerije, waar herders muziek maakten om de tijd te verdrijven. Het woordje raï ('volgens mij') vormde de enige vocale inbreng van de liedjes, die de zangers, cheiks genaamd, zongen. In de jaren twintig en dertig van deze eeuw wordt de muziekvorm voornamelijk overgenomen door vrouwelijke cheika's, die onverbloemd over hun misereabele positie zingen. Ze treden op in bordelen en café's en laten zich begeleiden door fluit en trommels. In latere jaren komen daar viool en accordeon bij. Deze instrumenten vormen nog steeds een wezenlijk onderdeel van de raï, al is Khaled de eerste die tot het gebruik van synthesizers en drumcomputers overgaat.

■ 'Verscheur het'

De raï is dan allang een strijdmiddel van de jeugd in de grote steden geworden. Alles waarover niet openlijk gepraat mag worden in het islamitische Algerije wordt bezongen; alcohol en sex zijn de favoriete onderwerpen. Dertig jaar geleden zong de nu nog steeds actieve Cheika Remitti al over

het verlies van haar maagdelijkheid ('Verscheur het, doe het nu!').

Andere raï-artisten zijn getooid met namen als Chaba (meisje) Fadela, Chaba Zahouania, Cheb (jongen) Mami, Cheb Kadar en natuurlijk Cheb Khaled. Deze meest succesvolle vertegenwoordiger van de raï heeft het voorvoegsel Cheb inmiddels achter zich gelaten, daar is hij nu te volwassen voor. Die volwassenheid blijkt onder meer uit zijn nieuwste, gelijknamige cd.

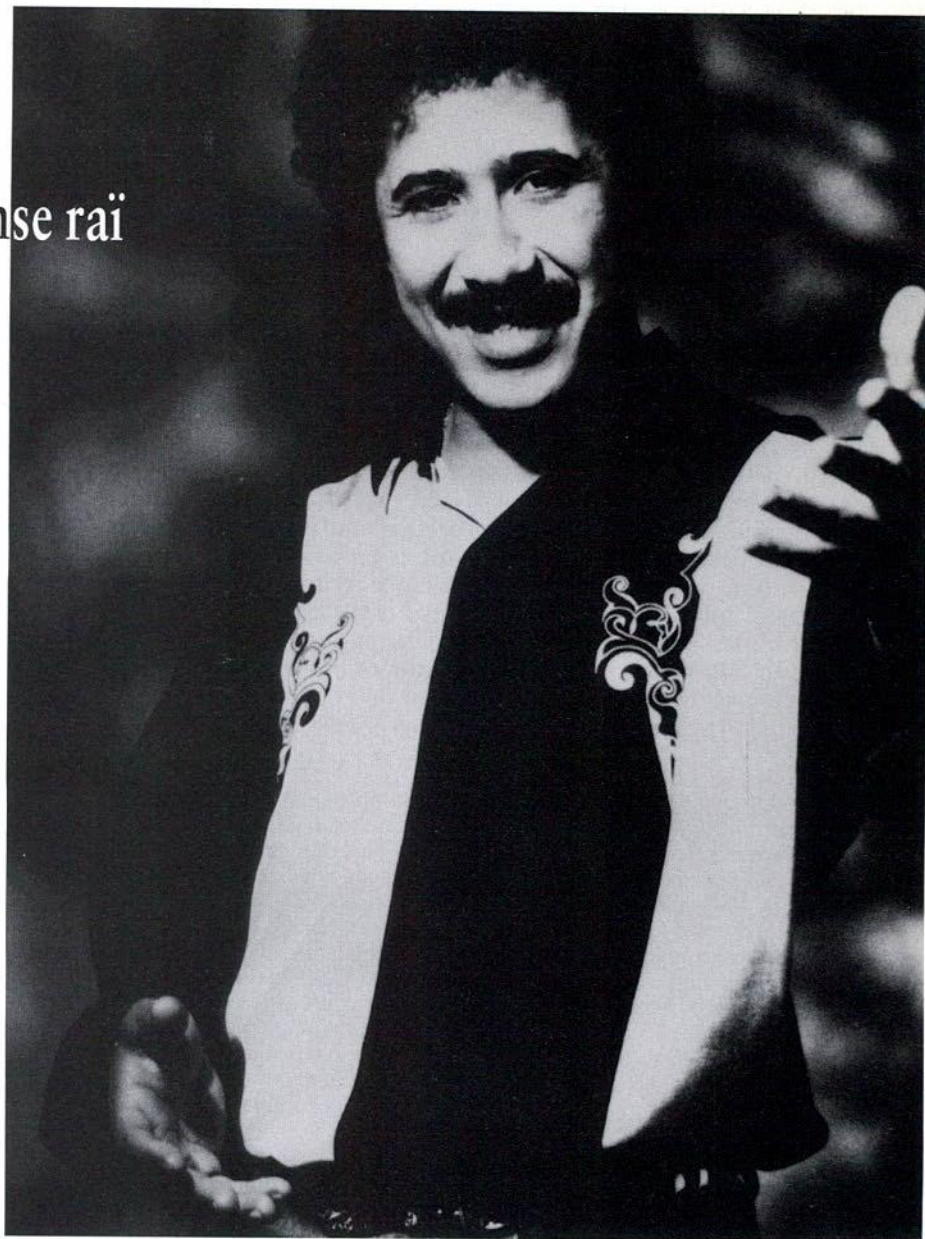
Khaled heeft zich inmiddels in Frankrijk gevestigd, alwaar de raï in het begin van de jaren tachtig ook voor het eerst voeten aan de (Westerse popmuziek-)grond kreeg. Met de oorspronkelijke raï heeft deze cd dan ook niet veel meer van doen. De teksten zijn wel voor het overgrote deel in het Arabisch gezongen en Khaleds klagerige manier van zingen past daar ook nog steeds goed bij. Maar muzikaal vallen er grote veranderingen te noteren.

Zoals gezegd is Khaled overgestapt op het gebruik van synthesizers en drumcomputers en in gezelschap van producers als de Amerikaan Don Was (wiens groep Was Not Was enkele jaren terug een funky dis-

cohit scoorde met *Walk the dinosaur*) en zijn landgenoot Michael Brook (die ook al eens achter de knoppen stond bij zo'n andere niet-Westerse artiest die meer dan rijp is voor een definitieve doorbraak alhier, Youssou N'dour) kan zeer zeker de Westerse markt bestormd worden.

Zijn stem is, net als bij Youssou N'dour, het belangrijkste wapen in de strijd om meer bekendheid. Of Khaled, gehaat door de moslim-fundamentalisten in zijn land en geadoreerd door de jongeren die zich tegen diezelfde fundamentalisten afzetten, met zijn teksten de politieke strijd wil steunen, blijft onduidelijk. Hoewel hij geen blad voor de mond neemt ('het FIS, het Islamitisch bevrijdingsfront, is tuig') beweerde hij na een volksopstand in het midden van de jaren tachtig waar zijn muziek uit alle cassetterecorders had geschald, dat hij slechts een oud-Arabisch gedicht op muziek had gezet. Maar het was dan wel een lied met een zeer toepasselijke tekst: '... vetzakken propfen zich vol. De armen werken zich kapot. De Islamitische charlatans tonen hun ware gezicht... '.

Evert van Dijk

NIEUWE DIENSTPLICHTKEURING NOG GEEN MAATWERK VOOR ALLOCHTONEN

'Unieke kans voor werving beroepspersoneel via dienstplicht'

Enkele jaren geleden verscheen het rapport 'Allochtonen in de Krijgsmacht'. Dit rapport bevatte adviezen over hoe de krijgsmacht meer een afspiegeling zou kunnen vormen van de multi-culturele samenleving zoals die in de burgermaatschappij nadrukkelijk in ontwikkeling is. Er is een Coördinatiegroep Integratie Minderheden in de Krijgsmacht ingesteld. Eén van de opbrengsten van deze werkgroep is het aanpassen van de keuring met als doel meer allochtone dienstplichtigen in dienst te krijgen. In de Defensiekrant van 6 augustus jongstleden werd enthousiast gerapporteerd over de nieuwe keuring. Er blijken echter nog genoeg haken en ogen aan de gehele procedure te zitten. Er zijn weliswaar dingen veranderd maar er is nog veel hetzelfde gebleven. De nieuwe keuring is een stap in de goede richting, doch van een ideale keuringsprocedure lijkt nog lang geen sprake.

Voorheen lag de toelatingsbeslissing van een kandidaat dienstplichtige geheel bij de keuringsarts. De arts bepaalde de geschiktheid van de kandidaat voor het kunnen functioneren binnen de krijgsmacht. Een vast onderdeel van de keuring vormde een technisch inzichttoets (onderdeel van de Differentiële Aanleg Testserie (DAT)) en een persoonlijkheidsvragenlijst. Deze onderdelen bestaan bij de nieuwe keuringsprocedure nog steeds.

■ Psychologische testen

Wat veranderd is bij de dienstplichtkeuring, is dat sinds korte tijd op elke indelingsraad, waar de keuring voor de militaire dienst

plaatsvindt, een psycholoog werkzaam is. De arts kan in geval van twijfel de kandidaat dienstplichtige doorsturen naar de psycholoog voor een advies. De psycholoog heeft een uitgebreid gesprek met betrokkene. Daarnaast kan de psycholoog de kandidaat een taaltoets afnemen en/of een algemene intelligentie-test (de Raventest). Op grond hiervan wordt een advies uitgebracht aan de keuringsarts. Kandidaten die via deze procedure worden toegelaten, kunnen zodanig worden ingedeeld dat bij de plaatsing rekening kan worden gehouden met de (on)mogelijkheden van de kandidaat dienstplichtige. Op die manier heeft men beter grip en zicht op de plaatsing van de aldus binnengehaalde dienstplichtigen.

Over psychologische testen is veel te doen de laatste jaren. Het gebruik van psychologische testen is onder grote druk komen te staan. Niet geheel ten onrechte vragen veel mensen zich af wat het belang is van bepaalde testen, zeker in relatie tot de baan waar ze naar gesolliciteerd hebben. Voor testen en allochtonen gelden ook nog andere problemen, met betrekking tot taal en cultuur, waarop hier wat nader wordt ingegaan.

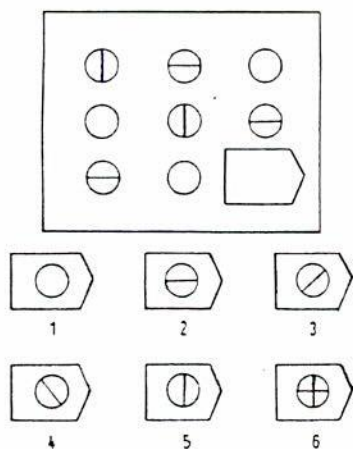
■ Probleem 1: de taal

Allereerst is er het probleem van de taal. Stel het geval dat een Nederlander wordt gevraagd een intelligentietest te maken in het Nederlands en vervolgens in het Russisch. Het oordeel kan dan uiteenlopen van redelijk intelligent tot zeer zwak-begaafd. Hoe interpretere je nu de scores? Voor het interpreteren van de testresultaten van allochtonen geldt in feite hetzelfde probleem. Is, in het geval van een lage score, de score veroorzaakt door onvoldoende geestelijke vermogens of kon de persoon niet eens laten zien wat zijn geestelijke vermogens werkelijk waren omdat hij de vragen volstrekt niet begreep?

Ook in de, bij de keuring standaard gebruikte, Technisch Inzicht Toets speelt kennis van de Nederlandse taal een rol.

Voorbeeldvraag uit de Raventest

Zie de figuur. Welk van de meervoudige keuzestukjes hoort logischer wijze op de open plaats?

Er komt een opdracht in voor waarbij men twee plaatjes onder ogen krijgt waarop naast een aantal andere elementen ook twee ski-schansen staan afgebeeld waar een vraag over wordt gesteld. Als iemand geen idee heeft van wat een 'skischans' is (wat bovendien ook slecht uit de tekening op te maken is), is het antwoord dat hij geeft een pure gok. Het kan best zijn dat de persoon hetzelfde probleem met een andere of duidelijkere tekening had kunnen oplossen. Nu wordt niet duidelijk of iemand niet in staat is dit probleem op te lossen of dat het aan de taal lag. De bedoeling was om met deze toets 'technisch inzicht' te meten en geen taalvaardigheid.

Een vergelijkbaar probleem doet zich voor bij een andere opdracht. In dit geval betreft het een technische tekening. De vraagstelling en het woordgebruik zijn dermate ingewikkeld dat zelfs iemand die zich redelijk in het Nederlands kan redden, problemen kan hebben met het begrijpen van deze vraag. De woorden 'hendel', 'punt' en 'plaat' worden in deze betekenis niet vaak gebruikt. Wat de punt is en wat de plaat is, staat niet op de tekening bijgeschreven. Wat heb je nu aan een score op deze vraag? Als je niet weet of iemand taalvaardig genoeg is om de vragen in de test te begrijpen, is het heel moeilijk om de scores op de test juist te interpreteren.

■ Probleem 2: de cultuur

Een ander probleem is de cultuur. Het Nederlandse onderwijs is helemaal ingericht op een bepaalde manier van denken. Van jongs af aan worden Nederlandse kinderen getraind in logisch nadenken, logisch redeneren, verbanden leggen. Bij Sesamstraat worden kinderen al weggwijs gemaakt met tegenstellingen als groot-klein. Je leert op school zelf na te denken over hoe je sommen en problemen kunt aanpakken. Er wordt veel gewerkt met plaatjes en afbeeldingen. In andere landen kan het schoolstelsel heel anders zijn ingericht. Er zijn landen waar de klassen zo groot zijn en de leermiddelen zo beperkt dat men blij mag zijn als men heeft leren lezen en schrijven.

De meeste intelligentietesten meten niet uitsluitend intelligentie maar ook wat men ge-

leerd heeft op school. Als je niet met het Nederlandse onderwijs bent opgegroeid, kun je grote moeite hebben met het soort vragen dat in een test voorkomt. Het voorbeeld van een (hiernaast afgebeelde) vraag uit de Raven-test illustreert dit goed.

Om dit soort vragen op te lossen moet je hebben geleerd om op een bepaalde manier abstract te denken. In het Nederlandse onderwijs wordt hier veel aandacht aan besteed. Mensen die in een andere cultuur zijn opgegroeid, kunnen heel vreemd aankijken tegen dit soort vragen.

Daarnaast zitten er in testen vaak vragen die je niet kunt beantwoorden als je niet heel vertrouwd bent met de Nederlandse cultuur. Ook in de Technisch Inzicht Toets (DAT) zitten voorbeelden hiervan. Als je nooit hebt leren fietsen, weet je zeer waarschijnlijk niet wat een 'ventiel' is en hoe een fietspomp werkt. Toch heb je deze kennis nodig om een tweetal 'technische' vragen op te kunnen lossen. Een score op deze vraag zegt niets over het technisch inzicht van een allochtone kandidaat, maar veeleer iets over de kennis van de Nederlandse cultuur en dat is niet het doel waarvoor deze test gebruikt wordt.

Het verschil in cultuur vormt ook een groot probleem bij de interpretatie van scores op persoonlijkheidsvragenlijsten. Zelfs als men het Nederlands goed beheerst betekent het woord 'zelfstandigheid' voor iemand uit de ene cultuur iets anders dan voor iemand uit een andere cultuur. Bovendien kan het woord voor de één een hele positieve betekenis hebben en voor iemand uit een cultuur die heel groepsgericht is, een negatieve betekenis. In sommige culturen is het heel ongepast om positief over jezelf te oordelen. Het gevolg kan zijn dat een kandidaat zich dan heel bescheiden opstelt, wat door een testleider geïnterpreteerd kan worden als weinig initiatiefrijk en weinig ambitieus. Ook kan iemand vragen uit een persoonlijkheidsvragenlijst als te persoonlijk beschouwen en deze ontwijkt dan een eerlijk antwoord.

De problemen van de beheersing van de Nederlandse taal en de culturele verschillen doen zich ook in een persoonlijk gesprek voor. En in een gesprek spelen daarbij bovendien de vooroordelen van de interviewer óók nog eens een rol.

■ Indelingsadvies beperkt

Ook in de nieuwe keuringsprocedure wordt gebruik gemaakt van de technisch inzicht-toets en een persoonlijkheidsvragenlijst. De resultaten hiervan, die lang niet altijd recht hoeven te doen aan de capaciteiten van allochtonen, hebben weliswaar geen invloed op de beslissing tot toelating tot de militaire dienst, maar worden wel gebruikt bij het indelen van kandidaten op bepaalde functies. Het is zeer de vraag of indeling op grond van deze resultaten bevredigend zal verlopen. Een juiste inschatting van wat iemand kan of niet kan wordt met dit soort testen niet altijd gegeven.

Een ander probleem is dat de beslissing tot al dan niet toelaten nog steeds bij de keuringsarts ligt. Pas in geval van twijfel van de arts komen kandidaat-dienstplichtigen bij de psychologen van de keuringsraad terecht.

FOTO'S WIM HEIJ

De arts heeft de mogelijkheid zowel allochtonen als autochtonen door te verwijzen naar de psycholoog. Niet alle allochtonen komen bij de psycholoog terecht. Alleen die allochtonen waarbij de arts beperkingen wat betreft inzetbaarheid constateert, worden doorverwezen. Kandidaten die op grond van het oordeel van de arts direct worden afgewezen, komen niet bij de psycholoog terecht.

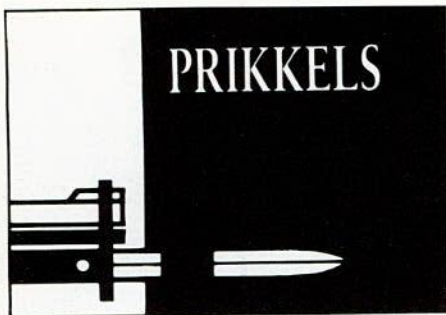
De psychologen Rob van den Biggelaar, coördinator psychologen indelingsraden en Karin Mijland, werkzaam bij de indelingsraad Roermond, zijn zelf ook nog niet tevreden met de huidige procedure. Beiden zijn blij met het initiatief dat Defensie heeft genomen om meer allochtonen met de nieuwe keuringsprocedure toe te laten, maar Van den Biggelaar signaleert wel een probleem. 'Het is fijn om meer allochtonen te plaatsen door middel van een indelingsadvies, maar als enige mogelijkheid is dat enigszins beperkt. Aanpassingsmoeilijkheden wat betreft taal en cultuur worden hierdoor niet altijd ondervangen. Het ontwikkelen van een soort opstapcursus voor allochtone dienstplichtigen, om het intreden in de krijgsmacht beter te laten verlopen, geeft in de praktische uitwerking nog enige problemen. Daardoor loopt het keuringsproces nu nog vooruit op het vervolgtraject.'

■ Unieke kans

Een bijkomend probleem voor het goed op poten zetten van een nieuwe keuringsprocedure is het feit dat er nog geen beslissing is genomen over het al dan niet blijven voortbestaan van de dienstplicht. Er wordt ten aanzien van vernieuwingen van hogerhand een enigszins afwachthende houding aangenomen. 'Dat is jammer,' stelt Van den Biggelaar, 'Defensie heeft via de dienstplicht een unieke kans om met name allochtone jongeren een jaar lang kennis te laten maken met de krijgsmacht en zou zo aan werving voor beroepspersoneel kunnen doen. Welk bedrijf heeft nu zo'n mogelijkheid om aan zijn personeel te komen? Het is echt heel jammer dat er niet meer middelen beschikbaar komen voor een goede toelatingsprocedure voor dienstplichtige allochtonen en een goede begeleiding gedurende hun dienstdienst.'

Samenvattend kan gezegd worden dat het initiatief dat nu genomen is zeer zeker een goede ontwikkeling is, maar dat veel van het uiteindelijke resultaat zal afhangen van hoe de procedure in de toekomst verder uitgewerkt en verfijnd zal kunnen worden.

Karen Heij
(werkzaam bij Bureau Inter Culturele Evaluatie)

SELECTIEF

Een deel van de volksvertegenwoordiging in het parlement werd van vakantie teruggeroepen. Dat gebeurde op initiatief van het CDA-kamerlid De Hoop-Scheffer. Besloten werd dat Nederlandse militairen gaan deelnemen aan de oorlog in het voormalig Joegoslavië. Onder de vlag van 'het beschermen van humanitaire acties' gaan ze naar een land, waar Hitler tijdens de Tweede Wereldoorlog met zijn overmacht geen greep op kon krijgen.

De geachte afgevaardigde De Hoop-Scheffer was tegen een gewapend ingrijpen tegen de Serviërs.

Voor de publieke opinie is de opdracht van de missie een goed verhaal. De transporten met hulpgoederen beschermen zal de

grootste pacifist willen onderschrijven. Dat gebeurde dan ook in de Tweede Kamer. Een simpele voorstelling van zaken. De reserve-officier De Hoop-Scheffer weet echter - met al zijn verontwaardiging - wel beter.

Overigens een verontwaardiging, die er niet was toen Indonesische militairen een bloedbad veroorzaakten door het vuur te openen op ongewapende mensen tijdens een demonstratie op Timor. Wel was hij toen verontwaardigd over de wijze waarop minister Pronk de Indonesische machtshebbers daarvoor verantwoordelijk stelde. Dan blijken de handelsbetrekkingen belangrijker voor de ex-diplomaat.

Een van zijn argumenten was het zien van

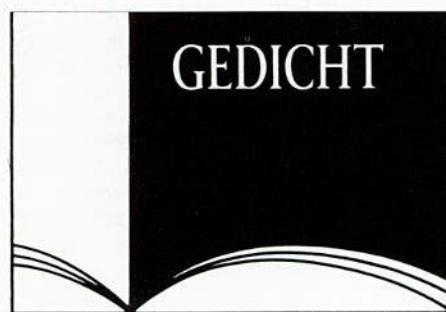
beelden in het NOS-journaal over de Servische concentratiekampen. Hij twijfelde even om zijn kinderen de kamer uit te sturen, vertelde hij aan een journalist. De beelden van het NOS-journaal zijn bijna dagelijks van dien aard dat de kinderen de kamer uit moeten.

Regelmatig rapporteert Amnesty International over plaatsen waar de mensenrechten worden geschonden. Of dat nu de gevangenen zijn van onze NATO-partner Turkije die gemarteld worden of het neerschieten van ongewapende mensen door het Indonesische leger.

Uiteraard bepaald de politiek in een democratie wanneer het leger wordt ingezet. Voorheen was dat binnen de NAVO-afspraken een duidelijke zaak. Nu lijkt dat eerder afhankelijk van de media, in het bijzonder van wat de beelden hebben te bieden op de buis. De volksvertegenwoordiger De Hoop-Scheffer stelt dan ook, poseerend in het zonnetje op het Haagse Binnenhof: 'Ik heb als politicus de taak zo goed mogelijk te luisteren naar de kiezer in Purmerend'.

Het gevaar is groot dat Nederlandse militairen ten strijde moeten trekken als gevolg van een selectieve verontwaardiging.

Cor Out

In december 1979 besloten Bram Vermeulen en Freek de Jonge een punt te zetten achter hun samenwerking en kwam er een einde aan het legendarische theatergezelschap 'Neerlands Hoop'. Tien jaar lang waren ze bejubeld door alles wat zich progressief en jong noemde. Freek en Bram waren de narren van de jaren zeventig.

Na de breuk gaan beiden op de solotoer. Freek de Jonge als cabaretier/theaterman en Bram Vermeulen als zanger. Dit jaar staat Bram 25 jaar op het podium en viert dit met het overzichtsprogramma 'Toeters en Bellen. 25 jaar zingen in het Nederlands'. Zijn zojuist uitgekomen bundel 'Drie stenen op elkaar' maakt ook deel uit van dit jubileum. De bundel, die naast bekende hits ook teksten bevat die Bram Vermeulen nooit op de plaat op CD heeft laten zetten, bestaat uit vijf delen:

- een filosofische cyclus over stenen
- teksten en liedjes over zeer persoonlijke zaken
- een twintigtal liefdesliedjes

- teksten over wat meisjes allemaal zou kunnen overkomen

- en een tiental geëngageerde liedjes.

Uit deze bundel met ontelbare indringende teksten en liedjes drukken we bijgaand het prachtige (bekende) 'Testament' af. Wellicht zal het, in stilte, lezen en herlezen van dit gedicht menig een aanzetten deze bundel te willen 'hebben'.

Bram Vermeulen: Drie stenen op elkaar. Hadewych, Antwerpen/Baarn 1992. 135 blz. f 22,50. (WH)

FOTO: CLEMENS RIKKEN

Bram Vermeulen

Testament

(lied)

En als ik doodga
huil maar niet.
Ik ben niet echt dood
moet je weten.
't Is maar een lichaam
dat ik achterliet.
Dood ben ik pas,
als jij me bent vergeten.

En als ik doodga
treur maar niet.
Ik ben niet echt weg
moet je weten.
Het is de heimwee
die ik achterliet.
Dood ben ik pas,
als jij dat bent vergeten.

En als ik doodga,
huil maar niet.
Ik ben niet echt dood
moet je weten.
't Is het verlangen
dat ik achterliet.
Dood ben ik pas,
als jij dat bent vergeten.

Dood ben ik pas,
als jij me bent vergeten.

EUROPESE STAMMEN- OORLOG

Wij hebben het als Nederlanders goed getroffen. Vergeleken met het buitenland vinden wij onszelf een aardig volk. Als Europeanen hebben wij het goed getroffen. Vergeleken met de anderen vinden wij onszelf een geslaagd werelddeel. Met de Westerse beschaving hebben wij het getroffen. Vergeleken met anderen, vinden de blanken zichzelf een geslaagd 'ras'. Andere rassen kunnen er beter van worden als zij de blanken nadoen. We weten best, dat onze geschiedenis niet altijd fraai was: Europa, Nederland, de blanken hebben zich ook wel eens onaardig gedragen. Er waren koloniale oorlogen, er was antisemitisme, er waren concentratiekampen. Maar dat is verleden tijd en sindsdien heeft ons werelddeel zich netjes gedragen, vinden wij.

Daar moeten we nu anders over denken.

In het vroegere Joegoslavië is de 'etnische zuivering' losgebroken: mensen met een ander geloof of een andere afkomst worden ontslagen, uit hun huis gezet, weggejaagd. Een halve eeuw na de concentratiekampen van de Tweede Wereldoorlog kwam het fascistische gedrag georganiseerd weer tot leven.

En ons geslaagde werelddeel bleek opeens te barsten van de oorlogen tussen primitieve 'stammen', die wij tot nu toe alleen maar toegeschreven hadden aan Afrika. Want alleen daar woonden 'primitieve stammen', dachten wij in onze hoogmoed. Alleen daar kwamen vanzelf 'stammenoorlogen' voor.

Bij ons kon zoiets niet voorkomen, dachten wij. In Europa wonen immers 'beschaafde volken' die sinds de eerste twee wereldoorlogen hun lesjes hebben geleerd. Onze beschaafde volken lossen hun problemen vreedzaam op en in Europa zijn wij nu verdraagzaam tegenover andere Europeanen, dachten wij.

■ Laffe demonstranten

Toen kwam in 1992 de 'etnische schoonmaak' en wij reageerden verbijsterd en beschaamd. Eerst wilde de politiek niet praten over ingrijpen, maar uiteindelijk besloot de VN in augustus dat zoiets in elk geval wel mocht. Het zou ook te gek zijn, dat de wereldgemeenschap wel in het Midden-Oosten militair had ingegrepen voor de oliebelangen, maar dat diezelfde wereldgemeenschap bij volkenmoord machteloos zou blijven.

In de kranten vroegen commentatoren zich

ondertussen af, waar de demonstraties bleven: 'Voor Vietnam wilden ze wel demonstreren; tegen de kernwapens ook, maar nu vlak naast de deur mensen worden vermoord, komen ze de straat niet meer op!' De minachting voor deze lafaards, die er duidelijk in door klonk, was onterecht. De demonstraties (tegen de oorlog in Vietnam en tegen de kernwapens) waren

gericht tegen bondgenoot Amerika en tegen onze eigen regering, om duidelijk te maken dat we niet gediend waren van hun oorlog tegen Vietnam en van kernwapens. Het heeft geen zin om in Nederland te demonstreren tegen de moordpartijen in het vroegere Joegoslavië, want die kun je met geen mogelijkheid aan onze regering en onze bondgenoten toeschrijven.

Overigens kwam dit verwijt (dat de demonstraties nu uitbleven) vaak van dezelfde mensen, die zich in maart vrolijk maakten over de mensen in Nederland die demonstreerden tegen het racisme. 'Want tegen wie gingen die dwazen eigenlijk demonstreren? Het racisme bestond immers niet?'

Deze wijsneuzen zijn hun redeneringen van gisteren vandaag weer vergeten. Gisteren lachten zij om de mensen die demonstreerden tegen racisme; vandaag verwijten zij de mensen dat zij niet demonstreerden tegen racisme.

■ Nog lang geen 'broers'

In diezelfde zomer van de Europese stammenoorlogen en de moorddadige etnische zuiveringen van 1992 hadden we de Olympische Spelen, het feest van de verbroedering. Dat was wrang, maar toch vond ik het ook best leuk om naar sommige sporten te kijken. Alleen begrijp ik nooit zo goed, waarom dat Nationalisme, dat Chauvinisme, dat Patriottisme, dat Wij-gevoel zoveel belangrijker moet zijn dan de prestaties van de individuele atleten.

Toen kwam die slotmanifestatie in Barcelona, met de vlaggenparade. Van al die nationaliteiten. Daarbij de muziek uit Beethoven's Negende Symphonie: Alle Menschen werden Bruder. En toen was er geen verslaggever en geen commentator, die het was opgevallen: zolang mensen achter nationale vlaggen aanlopen en voor hun vaderland willen vechten, zullen zij nooit echt broertjes kunnen worden.

Wij hebben in Nederland geen etnische schoonmaak, maar wel mensen die daar veel voor voelen. Overal in Europa bestaan groepen en partijen, die Europa willen 'zuiveren'. Want zij vinden de blanken een geslaagd 'ras'. Zij vinden de Westerse beschaving het topstuk. Vandaar de schoonmaak in het vroegere Joegoslavië en in Duitse steden als Rostock.

Nu kan niemand meer zeggen: 'We hebben het niet geweten!' Sinds de zomer van 1992 weten wij waar dit primitieve Europese denken toe kan leiden. En waarom racisme een bloed-serieus gevaar is en blijft.

Karel Roskam

EUROPA 1992

THE PLAYER

Satirische kijk op Hollywood

De nu 70-jarige Amerikaanse regisseur Robert Altman heeft zich met films als *M.A.S.H.*, *Thieves Like Us*, *A Wedding*, *Come back to the Five and Dime Jimmy Dean*, *Jimmy Dean* en *Beyond Therapy* (om maar een willekeurige greep te doen; hij maakte er veel meer) de bijnaam 'eternal maverick' verworven, wat zoveel wil zeggen als 'levenslang een buitenbeentje'. Die eretitel maakt hij opnieuw waar met *The Player*, een film die in Cannes de meest kritische recensenten tot enthousiaste reacties bracht en die hem de speciale prijs van de jury opleverde. Altman begeeft zich met deze onderhoudende satire op bekend terrein, want de film, naar een roman van Michael Tolkin, gaat over de machinaties en het gekonkel achter de schermen van Hollywood.

Hoofdpersoon is studiobaas Griffin Mill. Hij lijkt te benijden om zijn machtige positie, maar het tegendeel is waar. Hij krijgt al wekenlang anonieme dreigbrieven van iemand die gefrustreerd is omdat Mill hem nooit heeft teruggebeld, en zijn baan staat bovendien op de tocht. Met de typering van deze Mill wordt in klein bestek al even geschetst, hoe mooi de dingen er soms uitzien in de droomfabriek en hoe grimmig het onder dat laagje vernis vaak is...

Mill duikt in zijn geheugen en begint te vermoeden dat de bedreigingen afkomstig zijn van een scenarioschrijver. Hij besluit uit te zoeken wie de man is die hij ooit in de kou heeft laten staan en hij stuit telkens op dezelfde naam. Op een avond rijdt hij naar zijn huis, maar hoort van zijn vriendin dat de man in de bioscoop zit. Hij wacht hem op, het komt tot een woordenwisseling en in een plotselinge aanval van opgekropte woede en angst vermoordt Mill zijn kwelgeest. Om het op een roofmoord te laten

lijken, neemt hij de portefeuille van de dode man mee.

De bal gaat rollen als blijkt dat er een geuitte van de moord is opgespoord. Mill's positie staat nu in meer dan één opzicht op het spel. En het wordt nog ingewikkelder als hij weer een dreigbrief krijgt. Hij heeft dus ook nog eens de verkeerde vermoord... Hij zoekt de vriendin van zijn slachtoffer opnieuw op en vindt troost bij haar.

De volgende dag krijgt hij op kantoor bezoek van een producent en een scriptschrijver. Ze hebben een idee voor een film: een idealistisch rechtbankdrama. De scenarist wil vooral geen beroemde namen en in geen geval een happy ending aan het verhaal.

Inmiddels is Mill's aartsrivaal Levy binnengehaald door zijn baas Levinson en hij mag de rechtbankfilm gaan produceren. Voor Griffin Mill ziet de zaak er steeds ongunstiger uit...

Maar naarmate de film vordert, laat grootmeester Altman de harde werkelijkheid en de sprookjeswereld van de film op een geraffineerde manier in elkaar overlopen, zodat Mill aan het slot de gelukkige echtgenoot van de vrouw van zijn slachtoffer is. Ook de onderhandelingen tussen de zogenaamd principiële scenarist en zijn producent hebben een typisch Hollywoods beslag gekregen: de film over de rechtszaak is gemaakt, maar natuurlijk met megasterren Bruce Willis en Julia Roberts in de hoofdrollen, en jawel, ook nog eens met een gelukkig slot...

Met *The Player* geeft Altman op een speelse, maar daarom niet minder bijtende manier aan hoeveel idealen er dagelijks sneuvelen in het machtige filmbedrijf waar in feite alles alleen maar om geld draait. Want de echte film liefhebber mag dan wel vinden dat film tot de kunsten gerekend hoort te worden, met film is ook een smak dollars te verdienen en dan komen er opeens heel andere argumenten om de hoek kijken. Hoeveel scenarioschrijvers lopen er niet rond, die lijdelijk moeten accepteren dat er aan hun werk wordt gesleuteld? Hoeveel bevlogen jonge regisseurs zijn er niet afhankelijk van producenten die veranderingen aan laten brengen met het oog op de kassa? Hoeveel hartstochtelijke acteurs en actrices, vervuld van artistieke aspiraties, moeten zich niet schikken naar de wensen van de man of vrouw die het budget beheert? Altman weet er alles van en hij heeft de sfeer genadeloos getroffen. Naast Mill, die de schone schijn vertegenwoordigt, is de vermoorde scenarioschrijver het symbool voor al die idealen die in Hollywood zonder vorm van proces de nek worden omgedraaid.

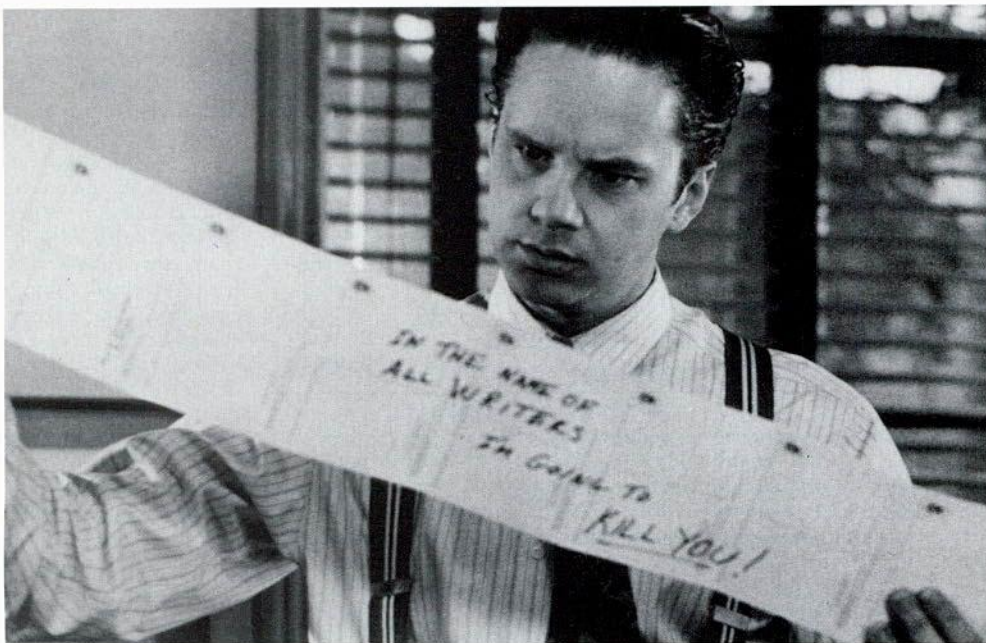
Door de goedmoedige Tim Robbins te kiezen in de rol van de onsympathieke Mill, haalt Altman ook weer een subtiel grapje uit. En daar blijft het niet bij: hij heeft zijn film bevolkt met een enorme stoet beroemdheden die allemaal bereid waren voor hem zonder betaling als 'zichzelf' te verschijnen. Ze voelden zich niet te goed voor flitsen van soms maar enkele seconden, zo leuk vonden ze de film waar

Altman mee bezig was. Op die manier kwam hij makkelijk uit met een bescheiden budget van nog geen acht miljoen dollar. Figuren als Harry Belafonte, Anjelica Huston, Cher, James Coburn, John Cusack, Peter Falk, Jeff Goldblum, Jack Lemmon, Marlee Matlin, Nick Nolte, Susan Sarandon en nog tientallen anderen duiken op de gekste momenten op, en dat alleen al is een reden om de film te gaan zien.

Maar eigenlijk is *The Player* voor elke liefhebber een feest, want behalve de twee geraffineerd met elkaar verweven hoofdlijnen telt de film nog talloze geestige zijsporen waar een goede verstaander intens van zal genieten. En let vooral op Whoopi Goldberg als de politievrouw die de moord onderzoekt!

Leonore van Opzeeland

Tim Robbins ontvangt weer een dreigbrief in 'The Player'

FILM IN 'T KORT

CASABLANCA

Vijftig jaar geleden, in het oorlogsjaar 1942, ging de film *Casablanca* van Michael Curtiz in première. De film won onmiddellijk een Oscar voor de beste film en werd één van de beroemdste produkties aller tijden. Dit jaar wordt het gouden jubileum van deze klassieker met enig tromgeroffel gevierd. In kranten en bladen verschijnen uitgebreide achtergrondverhalen over het fenomeen. De film zelf wordt opnieuw in de bioscoop in roulatie gebracht. Voor veel enthousiastelingen een prachtige gelegenheid om hem op groot doek te bekijken, want daar is hij tenslotte toch ooit voor bedoeld. De film blijkt sterk gedateerd te zijn, vooral wat de speeltrant betreft. Maar desondanks heeft het verhaal niets van zijn politieke en vooral emotionele power verloren. Humphrey Bogart als Rick, die in de Marokkaanse stad Casablanca een café beheert - waar talloze wanhopige vluchtelingen uitreisdocumenten richting Lissabon en vandaar naar Amerika proberen te be-

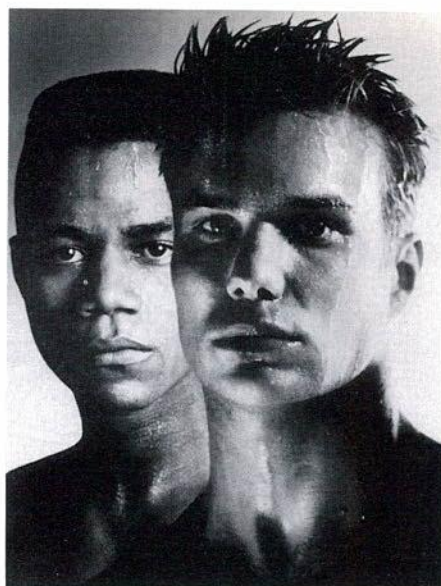

Ingrid Bergman en Humphrey Bogart in 'Casablanca'

machtingen - is bijna een karikatuur van zichzelf door de talloze keren dat hij in de loop der tijden is geïmiteerd. Ingrid Bergman als het meisje dat hij in Parijs moest achterlaten en dat hij nu in zijn eigen bar terugziet, als echtgenote van een beroemd verzetsstrijder, is mooier en ontroender dan tien hedendaagse actrices bij elkaar. Zoals zij, met ogen vol tranen, naar Bogart kijkt, daar houdt geen mens met een hart in z'n lijf de ogen bij droog.

GLADIATOR

Mickey Rourke, die zelf heel wat knock-outs had uitgedeeld voordat hij besloot acteur te worden, noemde boksen ooit 'een edele bezigheid, veel edeler dan acteren'. In de Amerikaanse film *Gladiator* gaat het

Cuba Gooding jr. (l) en James Marshall in 'Gladiator'

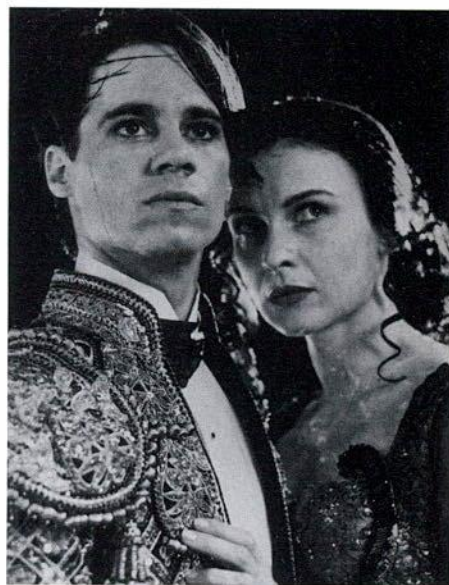
over een vorm van boksen die lang zo edel niet is als Rourke voor ogen stond. Hoofdpersoon is Tommy, die een leuke tik kan uitdelen. Op een dag merkt hij dat zijn vader speelschulden heeft en dat de mafia van plan is die hardhandig te komen innen. Hij ziet geen andere mogelijkheid dan te gaan boksen in het illegale circuit waar ene Horn de scepter zwaait. Horn denkt alleen aan geld en houdt zich aan geen regels. De blanke Tommy raakt al snel bevriend met de zwarte Lincoln, die ook voor Horn bokst. Lincoln mag eigenlijk de ring niet meer in omdat hij gevaarlijk hersenletsel heeft opgelopen, maar hij heeft een vrouw en een zoon. Horn weet dat en hij besluit Tommy tegen Lincoln uit te laten komen. Hij weet dat de beide jongens veel te verliezen hebben. Maar Tommy trotseert Horn en weigert tegen zijn gewonde vriend uit te komen. Dan doet de gewetenloze Horn hem een ander voorstel... Hoewel *Gladiator* een simpele film is vol eindimensionale mensen, is hij bepaald niet de slechtste in zijn soort. De hoofdpersonen staan voor moeilijke keuzes, waardoor de film veel herkenningspunten biedt. Voeg daarbij een toegewijde cameraman met veel oog voor sfeer en een aantal prima bezette rollen, en je hebt een ruige, maar eerlijke jongensfilm.

STRICTLY BALLROOM

Een van de verrassingen in Cannes dit jaar was de Australische inzending *Strictly Ballroom*. Centraal staat de jonge ballroomdanser Scott, die met zijn hoogblonde partner Liz kans maakt op de hoogste onderscheiding van de Dansfederatie. Maar Scott is een eigenzinnig type. Hij doet iets dat absoluut verboden is in het streng afgebakende wereldje van de ballroom-regels: hij verzint eigen pasjes. Zijn partner weigert nog langer met hem te dansen, want ze vreest dat de beker op die manier hun neus voorbij zal gaan. Dan dient de schoonmaakster Fran zich aan. Zij is wel bereid Scott te volgen in zijn artistieke expansiedrift. Het dreigt allemaal op het laatste moment mis te gaan, en Scott krijgt ook nog een paar onvermoede feiten over het verle-

den van zijn eigen ouders te verwerken. Maar natuurlijk zegeviert hij en Fran uiteindelijk en daarmee zegeviert de individualiteit over het conformisme. Want al is het wereldje van het stijldansen tot in het bizarre toe uitgegroot, wat de film wil zeggen is universeel en niet mis te verstaan: wie waagt die wint, en durf vooral eens naast de betreden paden te lopen.

Paul Mercurio en Tara Morice in 'Strictly Ballroom'

DE BUNKER

Nederlands bekendste en meest productieve scenarioschrijver Gerard Soeteman debuteert met *De bunker* als regisseur. Al vind ik het jammer dat juist een scenarist ook weer terugrijpt op een historische gebeurtenis uit de oorlog en niet met een eigen, origineel script komt. Soeteman laat zien dat hij wel weet wat regie betekent. Al is het verhaal, over de arrestatie, de gevangenisperiode en de daarop volgende ontsnapping van verzetsstrijder Gerrit Kleinveld een tikje langdradig van setting, de film is op een heel aangename manier sober

Tom Hoffman in 'De bunker'

gehouden. Soeteman hoeft het niet te hebben van bloederige wredeheden. Wat hij wel laat zien is al erg genoeg en spreekt juist door de kale eenvoud veel meer tot de verbeelding. Thom Hoffman hebben we langzamerhand ook wel erg vaak gezien, maar eerlijk is eerlijk, hij speelt een knappe titelrol.

L.v.O.

BEREIKBAARHEID

Het is een uitstekend initiatief dat er hoe langer hoe meer telefoonnummers komen waar je anoniem naar toe kunt bellen als je flink in de problemen zit. Er is een speciaal nummer voor homoseksuelen die zo maar op straat in elkaar worden geslagen. Er is een speciaal nummer voor mensen die zich op diverse manieren gediscrimineerd voelen en er is ook een speciaal nummer voor kinderen die door hun ouders mishandeld worden. En zo zijn er nog veel meer telefoonnummers en wat mij betreft kan die lijst nog flink worden uitgebreid. Want niets is erger dan met een afgrijselijke ervaring zitten en daar je verhaal niet over kwijt kunnen. Onzichtbare geestelijke schade die dan niet geneest.

Hij kwam met zijn verhaal bij mij, omdat er sinds kort spotjes en programma's op de televisie verschijnen die heel veel bij hem

los maken. Hij kreeg daar last van en wel zo veel last dat het verhaal van 25 jaar geleden alsnog verteld moest worden. Het is het bekende verhaal van het nette christelijke gezin waar de vader zijn kinderen kastijde, omdat hij zoveel van ze hield. Met als gevolg dat hij op school niet durfde te sporten vanwege de blauwe plekken op zijn benen, omdat hij 'met de fiets was gevallen'. Of omdat zijn rug striemen vertoonde omdat hij 'door een verkeerde stap van de trap was gevallen'. En soms kwam hij helemaal niet op school, omdat hij niet eens meer kon lopen.

In die tijd waren er geen telefoonnummers en er waren in die tijd geen mensen die actie ondernamen wanneer ze de zaak niet vertrouwden. Zulke dingen overkwamen je en je bleef er mee zitten tot het bittere einde. Met alle gevolgen van dien. Pas achter-

af realiseerde hij zich wat de effecten hiervan in zijn leven zijn geweest, die tot vandaag gelden. Hij wil zelf absoluut en nooit kinderen, wat zijn omgeving maar egoïstisch vindt. Zijn relaties verlopen problematisch en vrienden zijn er nauwelijks. Het verschil tussen een liefkozing en een pak slaag is nu ook weer niet zo groot. En ondanks dat hij er open en redelijk rustig over kan praten, weet je dat dergelijke ervaringen iemands leven voor een deel hebben verwoest en dat dit ook niet meer goed komt. Daar moet je mee leren leven.

Hoe al die mensen daar dan mee moeten leren leven die dergelijke ervaringen hebben, weten we eigenlijk niet zo goed. Niet alleen omdat er nauwelijks telefoonnummers zijn waar volwassenen naar toe kunnen bellen, wat al een hele opgave zou zijn, maar meer nog dat er zo weinig mensen zijn die het kunnen opbrengen om naar deze afschuwelijke verhalen te luisteren. Het is tenslotte ook niet niks. Maar het zou al een beetje helpen wanneer je je ogen eens de kost gaf en je oren openzet. Want wanneer iemand een mening of visie geeft over zijn of haar leven, zit daar een levensverhaal en een levensbeschouwing aan vast. Er lopen, denk ik duizenden mensen rond, die graag eens met je zouden praten. Maar ben je ook te vinden en aanspreekbaar?

Freek Pol

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon kantoor	Telefoon huis
Harderwijk	R.O. (Ronald) Battes	03410-23911, tst. 2532	03417-56628
't Harde	L.J.H. (Lex) Beekers	05255-8109	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-352913	013-556060
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	09-4942817510, tst. 2285	09-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	03210-18934
Rotterdam	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	03480-14787
Arnhem	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335/334	08308-21867
Utrecht	M. (Metske) Dekkinga	030-366444/45	033-803142
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	05220-62273
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820 of 52089	072-641080
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	09-4942817510, tst. 2285	09-4942812470
Den Helder	J.J. (Jaap) Geuze	02230-56662 of 52089	075-703705
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	05920-58499	05947-13608
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	013-425425
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	085-532774	030-937808
Den Helder	C.C. (Tineke) Hundling	02230-52089 of 52405	02991-3525
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-23911, tst. 2532	03417-58156
Blomberg	F.G. (Frits) van der Kolk	09-4952358150 of 09-495235509259	09-4952356621
Hohne	B.J.T. (Ben) van der Linden	09-4950514709, tst. 249	09-4950514322
Schaarsbergen	J.J. (Joan) Merens	085-532774	085-458917
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	035-234907
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	09-495761704290	09-495761687
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	020-63232785
Nijmegen	P.W.M. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154	080-563833
Schaarsbergen	G. (Gerards) Snels	085-532774	080-605499
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	076-872688
't Harde	G.J. (Gerrit) Vlietstra	05255-8109	05250-3791
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539911, tst. 341/3381	033-952099
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436	05210-13657
Stafradsman	F. (Frank) Spoelstra	03404-14436	05709-2575
Coornherthuis (raadsman)	M.J. (Marias) van Dorp	03404-14060	035-232142
(raadsvrouw)	C. (Carine) van Hinte	03404-14060	01727-13248
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060	08370-10205
(raadsvrouw)	M. (Marijke) van der Stigchel	03404-14060	08382-1675

?

VRAGEN STAAT VRIJ

Je hebt een avond vrij, geen zin nog iets te ondernemen.

De tv biedt uitkomst.

Welk soort programma zal 't worden? Sport? Documentaire? Show? Nieuwsrubriek?

Je gaat alleen, met het openbaar vervoer, naar de kazerne. De reis is lang. In de stationskiosk ga je iets te lezen uitzoeken.

Wat koop je? Boek? Krant? Tijdschrift op glanzend papier met veelkleurendruk?

Waar kies je voor?

Voor de wereld van de dagelijkse werkelijkheid, met het vele - vaak niet opwekkende - nieuws?

Of: Voor de wereld van de sporthelden, filmsterren, glanzende auto's? Voor de probleemloze wereld met voor de coulissen

glitter, opgemaakte gezichten en ingestudeerde glimlachjes?

Waar kies jij voor?

Voor de werkelijkheid?

Voor de droom?

Maak je overigens altijd dezelfde keuze: voor de droom of voor de werkelijkheid?

Weet je waarom je die keuze maakt?

Steven

JE KAN TOCH OOK
GEWOON DE KNOP
OMDRAAIEN?

DE RELIGIE DER ONGELOVIGEN

Een leerling op de middelbare school hoeft gedurende twee maanden per jaar geen Franse woordjes te leren of algebrasommen te ontrafelen; een doorsnee werknemer heeft het al heel wat minder aangenaam, maar de gemiddelde pauze bedraagt toch altijd nog zo om en nabij dertig dagen; zelfs wie in die vakantie naar een film gaat, moet ernstig rekening houden met de twintig minuten dat die onderbroken wordt. Alles heeft een pauze, behalve de sport.

Na de Europese kampioenschappen voetbal, Wimbledon, de Tour de France en de Olympische Spelen van Barcelona moeten zelfs de grootste agnostici iets van begrip krijgen voor de zondagsrust die in bepaalde geloofskringen aan sporters wordt opgelegd of voorgeschreven. Goed, sport is vrijetijdsbesteding en leent zich dus bij uitstek voor beoefening op zondag, maar here-mejee, de neiging om op zondag na al dat semi-Olympisch gekrioel ver weg in een eenzaam woud op een bankje te gaan mediteren, wordt wel erg groot. De genoemde religieuze kringen zouden er dan ook beter aan doen niet het beoefenen, maar het aanschouwen van sport één dag per week te ontraden dan wel zondig te verklaren.

■ 'Jeetje mina'

De zondvloed van sport zwelt echter alleen maar aan. Inmiddels zijn de wereldkampioenschappen wielrennen al weer voorbij en zitten we weer volop in de o zo fascinerende voetbalcompetitie. Goed, dat laatste

is misschien nog te billijken, er moet tenslotte ieder jaar een ploeg kampioen worden, maar een WK wielrennen, ná de Tour de France en ná de Olympische Spelen, waar slaat dat in godsnaam (excuus aan de zaterdagvoetballers) op?

Zo was het ook met de atletiek. Prachtig vonden we het natuurlijk als Nederlanders dat Ellen van Langen de Olympische 800 meter won. Vooral, omdat het zo'n leuke, onbedorven loopster is. Geen verbeelding en toch lef; niet één van die mopperkonten die jaar in jaar uit het Nederlandse 'top-sportklimaat' hekelen; nee, gewoon een meisje (vrouw dus), die telkens weer 'jeetje mina' zei, als ze in haar bescheidenheid ontdekte dat ze veel meer kan dan ze vermoed had. Al is dat 'jeetje', afgeleid van Jezus, een woord dat zaterdagvoetballers tegen de borst zal stuiten, die Van Langen was toch absoluut een nationale vreugde.

■ Al die reprises

Maar de Spelen waren nog niet afgelopen,

of ze liep al weer in Sheffield, in Berlijn, in Zürich en in Brussel. En later zou ze nog in Japan lopen, aantreden ook bij een enkele wedstrijd op de openbare Amerikaanse weg. Was dat soms ook de moeite waard, was dat fraai, gewenst of misschien zelfs nodig? Moest dat ook allemaal worden uitgezonden? We hadden toch allemaal die volmaakte overwinning in Barcelona gezien? Ze had toch bewezen dat ze de wereldkampioene Noeroetdinova te snel af was? Waarom moest dat als in een niet aflatende herhaling telkens weer vertoond worden?

Het is zelfs voor mij, wiens vak het is, dikwijls een compleet raadsel wat sportkijkers zo trekt in al die reprises. De atletiekstadions in Zürich en Brussel zaten na de Olympische Spelen barstensvol en hoe meer kampioenen van Barcelona in limousines en begeleid door bespottelijk uitgedoste, in berevel of Donald Duck-tenue gehulde mascottes, aan het publiek werden voorgeschoteld, hoe luider de bijval en hoe groter het enthousiasme.

Is het in levende lijve aanschouwen van een Olympisch kampioene dan zo'n voorrecht? Maar verdomd als het niet waar is (verontschuldigen aan de zaterdagvoetballers), in Brussel en Zürich zijn die Olympische kampioenen nog veel kleinere poppetjes dan op de Olympische tv. Dan kun je toch beter naar de Amsterdamse Uitmarkt gaan, waar Ellen van Langen zich zo plezierig voelde. Ze kreeg zo maar van al die door-gaans onverschillig en cynisch lijkende Amsterdammers een cola'tje aangeboden.

■ Winnen fascineert

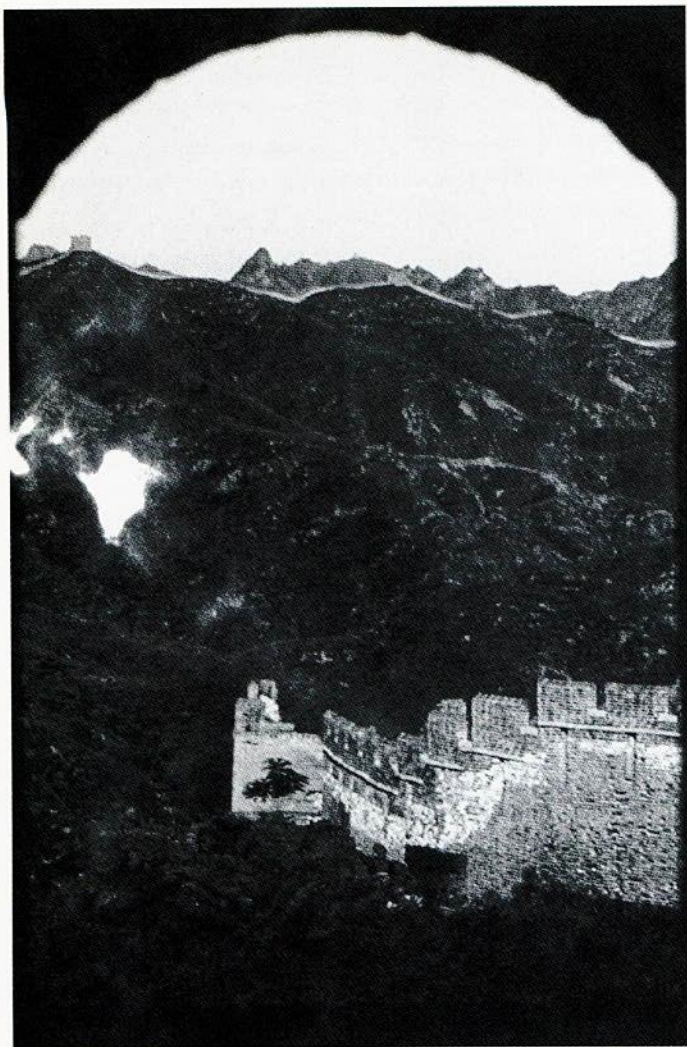
Een persoonlijk gesprek, maar zelfs een tv-interview lijkt heel wat interessanter dan zo'n Olympisch kampioene telkens weer een flauw aftreksel van die finale in Barcelona te zien lopen. Tenslotte blijft in de bovenbeenspieren of een flitsende eindsprint moeilijk te zien, wat daarvan de overeenkomst is met 'jeetje mina'. Het kost

leken zelfs al moeite - en dat is zeker niet als verwijt bedoeld - om te weten, dat om te kunnen sprinten zoals Van Langen doet, een bepaalde impulsiviteit en spontaniteit nodig zijn; laat staan dat andere lijnen tussen karakter en fysiek presteren terstond herkenbaar zijn.

Het is een schone zaak om méér te willen weten, méér te doorgronden, maar kennelijk is de behoefte daaraan bij al die volle stadions en huiskamers minder groot dan verondersteld zou mogen worden. Het lijkt louter winnen dat fascineert. Is de sport dan toch een onmaatschappelijk verschijnsel, goddeloze pronkzucht of religie der ongelovigen?

Hans van Wissen

Zeven Belgische vrouwen koesterden die droom niet alleen een paar jaar... ze maakten 'm ook waar! Eén van hen, de sinologe Kristien Verbeke (1965), schreef het verhaal van hun onverschrokken expeditie op in 'Dansen met de Draak'. Uitgeverij Lannoo bracht het boek uit in haar avontuurlijke reeks Grensgangers, waarin eerder verslagen verschenen van o.a. Groenland- en Kilimanjaro-expedities.

Start bij de staart

Het begon allemaal in 1989 met een krantartikel waarin Miriam van Agtmaal (1959), van Nederlandse afkomst en met ervaring in Afrika-expedities, geïnteresseerde vrouwen uitnodigde deel te nemen aan een voettocht langs de Chinese Muur.

'Ze ontving een honderdtal brieven op haar oproep in de krant. Bij de eerste vergadering waren er vijftig vrouwen op het appel aanwezig en bij het eerste groepsweekend waren dat er nog maar twaalf. Na één jaar gezamenlijke voorbereiding en training bleven we nog met acht over.' Op het laatste moment viel nog iemand af en de zeven overgeblevenen schetst Verbeke als *'Een bont allegaartje van vrouwen tussen de tweeëntwintig en eenenveertig jaar, met elk een totaal verschillend karakter, maar met één duidelijk doel voor ogen: gezamenlijk onze*

'dans met de draak' tot een goed einde brengen.'

Het startpunt van de tocht ligt bij de staartpunt van de draak, de 'doordeweekse Chinese stad' Jiayuguan waar boven de stadspoort het opschrift prijkt *De eerste schitterende vesting onder de hemel.*

'De Jiayu-vesting wordt als officieel beginpunt beschouwd van de 5000 km lange Chinese Muur uit de Mingdynastie. De zuidelijke wachttorens kijken over het langgerekte Qiliangebergte met zijn besneeuwde toppen. In het noorden sieren zwarte bergen de horizon. En daartussen de eindeloze Gobiwoestijn, bedekt met ontelbare grijze kiezelsteentjes, zoals die van een oprit naar een garage.'

Tegenvallers

Een imponerende natuur, jaze-ker, maar wanneer je een paar dagen achtereen met volle bepakkings 40 km per dag aflegt onder een blakende zon over diezelfde verhitte kiezelsteentjes op een verschroeide aarde, dan verbaast de opening van het derde hoofdstukje al minder:

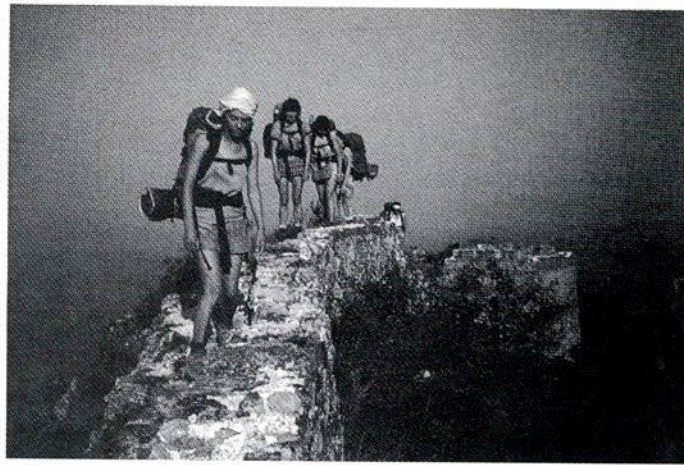
'"Godverdomme, godverdomme, godverdomme", kreunt en dreunt Marjan. Haar voeten liggen open. Elke stap is een marteling. Als ze haar stekende pijn niet wegvloekt zingt ze haar lievelingsliedjes tegen de wind en loopt ze 100 m voor ons uit. (...) Onverwacht heeft ook Bie te kampen met ernstige bloedblei-

THE WALLK

Zeven vrouwen te voet langs de Chinese Muur

Tj'ien Sje Hwang-ti (25 v. Chr.), die zichzelf in 221 v. Chr. uitriep tot de eerste keizer van China, liet beginnen met de bouw van het grootste verdedigingswerk uit de wereldgeschiedenis, de Chinese Muur. Sindsdien werd er bijna twintig eeuwen aan dit nog altijd tot de verbeelding sprekende lange bastion gewerkt. Dat kostte wel minstens een miljoen mensenlevens, meest van dwangarbeiders. De Muur is enige duizenden kilometers lang (de ene bron meldt 3500 km, andere 5000 of zelfs 6000 km), 6 à 9 m hoog, bovenaan 5 à 6 m breed en telt zo'n 25000 wachttorens van 12 x 12 x 12 m. Grote delen kronkelen zich over bergkammen en hele stukken zijn trapsgewijs aangelegd. Aan magnifieke uitzichten dan ook geen gebrek, aan bijtende kou en brandende zon tussen woeste bergketens en immense woestijnen evenmin. Wie zou er niet eens op de rug van deze Draak - zoals de Chinezen hun Muur noemen - willen dansen?

nen op de voetzool en de biel. Aangezien haar menstruatie achterblijft, dopen we haar voetwonden om tot 'blaarstonen' en stellen we voor een maandverband als schoenzool te gebruiken.'

Waarmee wel tegelijk wordt aangetoond dat zelfs op de momenten van kommer en kwel de dames hun gevoel voor humor niet verliezen. Gaandeweg (letterlijk!) wordt het 'bont allegaartje' in die maanden tussen 5 mei en 15 augustus ook een groep, zij het meer een team dan een stel hartsvriendinnen. Zo heerst er alom teleurstelling

wanneer Marjan na een maand toch moet besluiten vijf dagen niet mee te lopen wegens te ernstige voetwonden. Bie kampt herhaaldelijk met malaria-aanvallen. Treurnis ook wanneer in de eindfase Emilie vervroegd terugkeert naar Beijing, om vandaar te proberen (naar later blijkt vergeefs) eerder naar België terug te vliegen omdat haar vriend is overleden. Naast de persoonlijke problemen zijn er ook zakelijke tegenvallers, zoals het krijgen van een boete of, erger, in beslagname van een deel der bagage (tent, kleding, fotomateriaal), omdat

de 'langneuzen' reisden door gesloten verklaard gebied.

Boeiende ervaringen

Maar overheersend zijn toch de vele boeiende en leerzame ervaringen, die de dappere doorzetters opdoen in het onmetelijke land. Het ene moment bezoeken ze één van de duizend grafkelders in een enorm woestijnkerkhof, het andere een boeddhistische tempel hoog op de Muur 'in the middle of nowhere'. Ze maken kennis met een succesvol proefproject van jonge onderzoekers voor het vruchtbaar maken van de woestijn met behulp van een Israëlisch buizensysteem. Ook elders zijn in de afgelegen dorpjes de sporen van de tien jaar geleden begonnen privatisering van de landbouw goed merkbaar.

'We raken niet uitgekeken op al die mensen die beetje bij beetje met kleine houwelen en schoffels een oppervlakte van 200 op 100 m omploegen.

Propagandaleuzen op de muren van huizen houden in kalk of rode verf het moreel hoog en sporen aan tot "Betaal op tijd de watertaks" of "Spreek beschaafd onder elkaar" en "Houd het water rein voor het nageslacht". De massa kikkers in de sloten kwaakt instemmend. Wanneer ze op een nacht halsoverkop in de slagregen hun slaapplekken onder een brug moeten verlaten voor het snelstijgende water vinden ze onderdak bij een schaapherdersgezin. Daar staan ze de volgende dag versteld van de wijze waarop de man een schaap met maagkolieken geneest.

De laatste loodjes...

Het laatste stuk van 'the walk' - van Beijing langs het Miyunmeer en de Jinshan- en Yanshanbergen naar de kustplaats Shanhaiguan - blijkt tegen de voorspellingen in het zwaarst. *'Zich in alle bochten wringend slingert de Muur zich van de ene naar de andere bergkam. (...) Het is lastig om op dit soort Muur te stappen. Je moet honderd procent geconcentreerd blijven op deze losgewoelde stenen. De trappen zijn weggesle-*

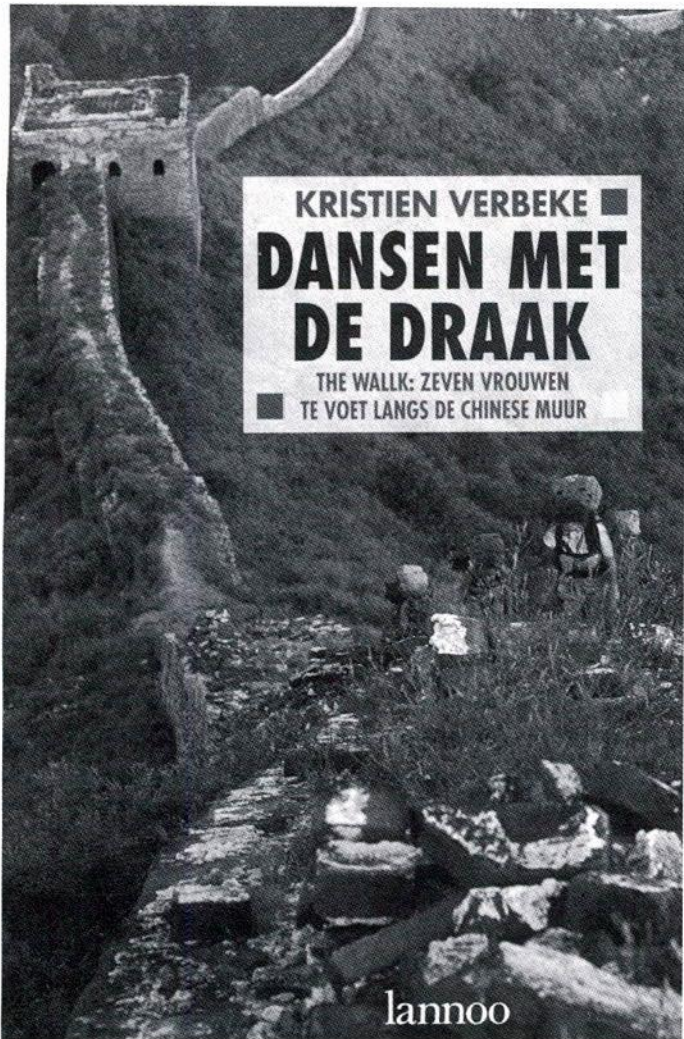
ten en lieten gaten achter die we klimmend of springend moeten overbruggen. Naast de Muur wandelen is uit den boze. Links en rechts gaapt de afgrond. (...) In moeilijkheidsgraad staat één dag op dit stuk Muur gelijk aan drie dagen in de woestijn.' De tijd begint te dringen (het reourticket staat op 21 augustus) en er wordt noodgedwongen een stuk per bus afgelegd, hetgeen deze komische notitie oplevert: *'We zien weer zwart van het vuil. De laatste week in de wildernis laat haar sporen na. Niet alleen Miriam en Bie worden nu voor mannen aangezien. Zelfs Elfi wordt gevraagd of ze een vrouwelijke of mannelijke 'kameraad' is. En of ik haar grotere broer ben? We spelen het spelletje mee. Elfi is veertien jaar oud en ik vijftien. Naar hun gezichtsuitdrukking te oordelen geloven ze ons. Bie spant nog wel de kroon. Wanneer ze in een busstation het openbaar toilet bezoekt, spurten alle plassende vrouwen met een kreet naar buiten.'*

Dan volgen de laatste zeer zware klimdagen over stukken met dynamiet opgeblazen Muur, reuzentraptreden van 1,5 m hoog, door doornig struikgewas, gehinderd door wespensteken en steeds vaker struikelend door vermoeidheid en losrakend gesteente. Maar kort voor ze echt het toeristisch uitgebate eindpunt, het in zee stekende 'Hoofd van de Draak', bereiken kunnen ze dan toch trots hun namen en *The Walk 1991 Belgium* op de Muur krassen.

In drie maanden 2000 km lopen langs de 5000 km lange Muur leverde voor ieder een onvergetelijke grensverleggende ervaring op. En Kristien Verbeke maakte er een boeiend verslag van, geïllustreerd met bijna veertig foto's van Bie Boulaert en Miriam van Agtmaal.

Frank Spoelstra

Kristien Verbeke: *Dansen met de draak*. Lannoo, Tielt (België) 1992. 160 blz. geïll. f 39,50 (in Nederland via Tirion, Baarn) ISBN 90 209 20685.

ACCEPTEREN VAN NEDERLANDSE VERLIEZEN BIJ INZET KRIJGSMACHT DUBIEUS GEGEVEN

Vergelijking van de resultaten van twee opinieonderzoeken

Een inmiddels wel bekend gegeven is dat voor vele (Westerse) regeringen geldt dat zij op de steun van de publieke opinie kunnen rekenen als het gaat om het voornemen militaire acties uit te voeren ten behoeve van goede doelen, zoals het herstel van de internationale rechtsorde en het beschermen van vluchtelingen en andere slachtoffers van geweld. Overigens ook voor meer nationale doelen krijgen regeringen de handen van het volk wel op elkaar. Een probleem voor de betreffende regeringen doet zich echter voor als er dodelijke slachtoffers gaan vallen en zeker als zulks niet tot incidenten beperkt blijft maar een meer permanent verschijnsel wordt.

Eind 1990 heeft het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken in Nijmegen (SVV) een onderzoek gedaan naar de opvattingen van de Nederlandse burger inzake dreigen met en inzetten van de krijgsmacht zonder en met dodelijke slachtoffers als gevolg. Onlangs gaf een AVRO/NIPO-enquête opnieuw uitsluitsel over de vraag in hoeverre Nederlanders het eens zijn met het inzetten van de krijgsmacht, ook in het geval er dodelijke slachtoffers te betreuren zouden zijn.

Hoewel de vraagstellingen van beide onderzoeken niet identiek zijn en uiteraard de politieke en psychologische context verschillen, is een vergelijking van de onderzoeksresultaten toch van belang, gegeven het feit dat bij het Nijmeegs onderzoek een duidelijke minderheid en bij het AVRO/NIPO-onderzoek een duidelijke meerderheid geen bezwaar had tegen inzet van de Nederlandse krijgsmacht, ook als het eigen doden en gewonden tot gevolg had.

Het politiek belang van opiniecijfers is dat zij, bewust dan wel onbewust, worden meegenomen in het politieke afwegingsproces m.b.t. besluiten, in dit geval inzake Nederlandse bijdragen aan militaire activiteiten in Joegoslavië. Van cruciaal belang is echter de wetenschap dat bepaalde opvattingen m.b.t. een veronderstelde werkelijkheid niet onveranderd blijven en deze juist op grond van de feitelijke, als deze zich in alle ernst manifesteert, veranderen. De instemmende meerderheid met de inzet van militaire actie kan dan snel in een minderheid verkeren. De aanvankelijke steun voor het beleid wordt dan een datzelfde beleid ondermijnende factor.

■ SVV-vragen oktober 1990

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd naar de geoorlooftheid om met de krijgsmacht te dreigen dan wel deze in te zetten voor diverse doelen.

Eerst is gevraagd naar de geoorlooftheid om met de krijgsmacht te dreigen en wel in drie gevallen: als het gaat om het beschermen van nationale belangen elders in de wereld, het handhaven van 'de wereld-rechtsorde' en tenslotte het beschermen van het eigen grondgebied. (Het laatste is overigens een taak die alle manlijke burgers volgens de Grondwet via de algemene dienstplicht ten deel valt.) De vragen met betrekking tot het inzetten van de krijgsmacht werden herhaald met de toevoeging of de bereidheid ook bleef bestaan in het geval van a) slachtoffers bij de tegenpartij,

b) slachtoffers bij de eigen partij c) slachtoffers bij familie en kennissen en tenslotte als men ook zelf slachtoffer zou kunnen worden.

Acht u het geoorloofd door middel van dreigen met inzetten van de krijgsmacht de internationale rechtsorde te beschermen of te herstellen, dat wil zeggen andere landen te helpen hun zelfstandigheid te bewaren of te herkrijgen?

1. ja	532	68.8% (van 773)
2. nee	123	15.9%
3. weet niet	118	15.3%

Acht u het geoorloofd door middel van inzetten van de krijgsmacht de internationale rechtsorde te beschermen of te herstellen, dat wil zeggen andere landen helpen hun zelfstandigheid te bewaren of te herkrijgen?

1. ja	467	87.8% (van 532)
2. nee	37	7.0%
3. weet niet	28	5.3%

Acht u dat laatste ook geoorloofd als die oorlogshandelingen omvangrijke verliezen aan doden en gewonden bij de tegenpartij tot gevolg hebben?

1. ja	266	57.0% (van 467)
2. nee	120	25.7%
3. weet niet	81	17.3%

Acht u dit ook geoorloofd als zulks betekent dat aan Nederlandse zijde omvangrijke verliezen aan mensenlevens en gewonden te betreuren zouden zijn?

1. ja	231	86.8% (van 266)
2. nee	22	8.3%
3. weet niet	13	4.9%

Zou u ook op dit standpunt blijven staan als tot de slachtoffers uw familieleden en kennissen zouden behoren?

1. ja	203	87.9% (van 231)
2. nee	9	3.9%
3. weet niet	19	8.2%

Blijft u bij dit standpunt als het ook betekent dat uzelf tot de slachtoffers zou behoren?

1. ja	195	96.1% (van 203)
2. nee	2	1.0%
3. weet niet	6	3.0%

■ Resultaten

Zoals te verwachten was blijkt met name een hoog percentage geporteerd voor dreigen en of inzetten van de krijgsmacht ter bescherming van de internationale rechtsorde en het eigen grondgebied. Er zijn zelfs meer mensen in Nederland te vinden die de krijgsmacht voor de internationale rechtsorde willen gebruiken dan voor het verdedigen van de eigen nationale grenzen, althans zo lang er geen slachtoffers vallen. Zodra er slachtoffers vallen, neemt de steun voor het inzetten van de krijgsmacht aanzienlijk af en wordt de militaire actie door slechts een minderheid van ongeveer 30% gedragen. Zo vond bijv. 69% van de Nederlandse bevolking dat je de internationale rechtsorde mag beschermen of herstellen door te dreigen met geweld. Van degenen die dat vonden, meent 88% dat het ook geoorloofd is de krijgsmacht daadwerkelijk in te zetten en daarvan blijft weer 57% bij dit standpunt als er ook slachtoffers bij de tegenpartij vallen en daarvan weer 87% als het ook Nederlandse slachtoffers betreft. Van hen acht 88% het geoorloofd de krijgsmacht in te zetten als het ook slachtoffers bij familie en kennissen tot gevolg heeft. Uiteindelijk spreekt 86.8% van 57% van 87.8% van 68.8% zich uit voor inzet van de Nederlandse krijgsmacht ook als het omvangrijke verliezen aan doden en gewonden aan Nederlandse zijde met zich meebrengt. Indien op deze wijze ondervraagd blijken 231 van de 773 personen (d.w.z. 30% van de totale steekproef) voor inzet van de krijgsmacht te zijn, ook in geval van omvangrijke verliezen.

Het vallen van slachtoffers bij het inzetten van de krijgsmacht leidt dus kennelijk meteen tot sterke daling van de bereidheid tot het continueren van de inzet. Dat doden en gewonden de animo voor de strijd doen be-

koelen lijkt vanzelfsprekend, alhoewel anderszins moet worden opgemerkt dat een evidente tweeslachtigheid besloten ligt in de opvatting dat wel met de wapens mag worden bedreigd en zelfs opgetreden, maar als de wapens worden gebruikt waarvoor zij uiteindelijk bestemd zijn, loopt de steun voor de actie dramatisch terug. Uit het onderzoek blijkt dat dan zelfs voor de verdediging van het vaderland geen meerderheid meer voor het inzetten van de krijgsmacht te vinden is.

Vrouwen blijken overigens eerder hun bereidheid tot inzetten van de krijgsmacht in te trekken als er ook slachtoffers bij vallen dan mannen. Zij die zeiden op de VVD en zij die zeiden op het CDA te stemmen lijken nog het meest geneigd tot het inzetten van de krijgsmacht, ook als het slachtoffers vergt.

(Zie o.m. Bert Bomert en Leon Wecke (red.), Van vijandbeeld naar vriendbeeld! en van dienstplicht naar beroepsleger?, Nijmegen 1991, p. 15 e.v.)

■ AVRO/NIPO-vragen augustus 1992

In de AVRO/NIPO-enquête werden de volgende voor onze vergelijking van belang zijnde vragen gesteld:

Vindt u dat in geval van een militair ingrijpen (in Joegoslavië) ook Nederlandse militairen moeten worden ingezet? Of vindt u van niet?

1. wel	435	87% (van 500)
2. niet	40	8%
3. weet niet	25	5%

Het is onvermijdelijk dat bij militair ingrijpen in de situatie in het voormalig Joegoslavië slachtoffers zullen vallen. Vindt u het, gegeven de situatie in dat land, wel of niet aanvaardbaar dat er ook Nederlandse militairen zullen sneuvelen?

1. wel aanvaardbaar	331	76% (van 435)
2. niet aanvaardbaar	72	17%
3. geen oordeel	32	7%

■ Vergelijking

Hoe is nu te verklaren dat in twee jaar de publieke opinie - voorafgaand aan een eventuele feitelijke inzet van de krijgsmacht - de kwestie van doden en gewonden zoveel lichter lijkt op te nemen?

1) De vragen zijn geenszins identiek. In het ene geval wordt gevraagd naar het beschermen van een abstract doel, 'de internationale rechtsorde', in het andere geval gaat het om een concreet conflict.

2) Weliswaar werd het Nijmeegs onderzoek ondernomen in de aanloop naar de Golfoorlog, maar er was geen indringende confrontatie met beelden waarin het menselijk leed een sterk accent kreeg. In tegenwoordige tijden, de voorbereidingen van de Golfoorlog waren vooral een technisch gebeuren, terwijl ook toen al gold dat de pers in hoge mate in haar berichtgeving werd bepaald door de politieke en militaire leiding, die het menselijk aspect van de onderneming zoveel mogelijk uitsloot.

Ten aanzien van Joegoslavië wordt het menselijk leed juist in hoge mate verbeeld en verwoord (beelden van doden, gewonden, concentratiekampen, leed van vrouwen en kinderen etc.).

3) De vraag in de AVRO/NIPO-enquête inzake inzet inclusief gesneuvelden wordt voorafgegaan door een feitelijke constatering, namelijk dat het onvermijdelijk is dat bij militair ingrijpen in het voormalig Joegoslavië slachtoffers zullen vallen. Deze constatering helpt de ondervraagde in de richting van een positief antwoord.

In het Nijmeegs onderzoek wordt naar de geoorlooftheid van het inzetten van de krijgsmacht gevraagd met de mededeling of men op zijn standpunt blijft als zulks betekent dat aan Nederlandse zijde omvangrijke verliezen aan mensenlevens en gewonden te betreuren zouden zijn. Hier gaat het om omvangrijke verliezen, waarbij aan de fantasie van de ondervraagde geen speelruimte wordt gegeven over de ernst van de eventuele gevolgen van de inzet. Hiermee wordt de respondent in de richting van een negatief antwoord geholpen.

4) In de AVRO/NIPO-enquête betreft het een fuikvraag, die uit twee delen bestaat. In het Nijmeegs onderzoek bestaat het voor de vergelijking van belang zijnde gedeelte van de fuikvraag uit vier vragen. Hoe meer vragen, hoe meer mogelijkheden geschapen worden om tot een geringer eindpercentage te geraken.

■ Conclusie

Hoe komt het dat Nederlanders slechts in minderheid (30%) geneigd zijn eigen verliezen te accepteren als het om de verdediging van het eigen grondgebied gaat en inzake Joegoslavië in meerderheid (66%) bij inzet van de krijgsmacht Nederlandse verliezen op de koop toe nemen?

Vraagstelling en aanwezige beeldvorming inzake het te bestrijden kwaad zijn uiteraard in hoge mate bepalend voor de gegeven antwoorden. De opgeroepen gevoelens bij de Golfoorlog waren eerder nieuwsgierigheid over de feitelijke gang van zaken, verontwaardiging vooral bij de politieke elites welke later ten tijde van de gijzelingen ook meer algemeen goed werden. In het geval Joegoslavië breekt tamelijk plotseling als gevolg van indringend menselijk leed een collectieve verontwaardiging uit. Boosheid en de wetenschap als gevolg van de zich aandienende vluchtelingen dat het probleem zich dicht bij huis afspeelt versterken elkaar op een moment dat ook de politiek om militaire actie gaat roepen. Joegoslavië treedt met de vluchtelingenstroom en de beelden op de TV in de feitelijke beleevingswereld van de burger binnen, daar waar de beelden van de voorbereidingen op de Golfoorlog veel meer een 'recreatieve' functie hadden dan dat ze de mensen tot grote verontwaardiging brachten. Dit alles neemt niet weg dat de kleine meerderheid van de bevolking die thans voor inzet inclusief verliezen geporteerd is, ongetwijfeld in een minderheid zal gaan verkeren zodra van feitelijke verliezen (zeker indien die niet incidenteel zullen zijn) sprake zal zijn. De politiek zal er goed aan doen de huidige instemming met een voorgenomen beleid niet te verwarren met steun voor de uitvoering van datzelfde beleid.

Leon Wecke

ZURE REGEN: EEN OORLOG ZONDER CAMERA'S

Er komt een tijd van 'Bosnië, waar lag dat ook weer?'. Iedere generatie heeft immers haar eigen oorlogen. Zijn die al te lang geleden, dan zijn ze alleen nog maar een zaak van de geschiedenisboekjes. Neem nou onze eigen broederstrijd uit de 14e eeuw, de Hoekse en Kabeljauwse Twisten. Niemand hoor je meer over de Slag bij Vlaardingen (1351), niemand die dat ook meer iets interesseert. Hollandse stammenstrijd die definitief in de mist van de geschiedenis is opgegaan.

Heel wat eeuwen later speelt de Tweede Wereldoorlog. Nog steeds goed voor 4 mei, 5 mei, een oorlogsmuseum in Overloon, het gedenken van de Japanse bezetting van 'ons' Indië. Die oorlog ijlt na, dat ongetwijfeld, in eerste en tweede generatie oorlogsslachtoffers. Maar bij het grote publiek? En vooral bij de jongeren van nu al weer ver ná die oorlog?

Nou nee, het leeft niet echt meer. Wie praat er trouwens nog over Korea of over onze laatste echte koloniale strijd, die om het behoud van Westelijk Nieuw-Guinea? Af en toe een boek, een documentaire op de tv, een oud verhaal van een verre oom die er ook had gezeten. En nu er militairen in Cambodja zitten en in het oude Joegoslavië, zijn 'onze jongens in Libanon' ook al weer bijna vergeten.

■ De tijd als sluier

Tijd heelt niet alle wonden, dat blijkt steeds weer. Vooral direct betrokkenen, burger of militair, weten dat sommige emoties, sommige ervaringen en indrukken nooit meer weg zijn, nooit meer over gaan.

Maar voor heel velen, gelukkig maar, is oorlog toch altijd gewoon ver van het bed. En dan dempt de tijd wel heel veel, dan zorgt die voor een sluier voor opwinding, angst en medelijden. En dat is maar goed ook.

Heel vroeger was er vanzelfsprekend ook van alles aan de hand. Maar de mensen hadden er in het algemeen toch minder weet van. Als het eens ergens goed mis was, dan drongen er van ver weg alleen maar geruchten door. Koningen, edellieden of krijgsheren lieten nog wel eens poolshoogte nemen, stuurden er een gezant of een koerier op uit. Maar de burgerij of het voetvolk in de legers wist van niets. Die moesten het hebben van een enkele reiziger of zeevaarder die iets had gehoord, of, en dat was dan heel wat, iets zelf had gezien.

Pas in de 19e eeuw was er op wat grotere schaal de krant en, onmisbaar in dit geval, een flink aantal mensen dat ook kon lezen. Maar heel gedetailleerd zal het vaak niet zijn geweest: 'Zware strijd in Oost-China. Duizenden doden en gewonden'. Zoiets. Na de komst van de radio kwam de oorlog heel wat dichterbij. Krakende verbindingen vanuit de Spaanse burgeroorlog of na de invasie in Bretagne en Normandië. Primitief en onvolkomen, naar onze huidige maatstaven. Nu blijven we desnoods op om via CNN, BBC of NOS-Laat rechtstreeks de strijd (niet de ellende) mee te maken.

■ Entertainment

De oorlog is zo voortdurend dichterbij gekomen. Je kunt hem zien en horen. De spanning is heel goed te voelen af en toe. Ook al is de censuur in sommige gevallen heel streng. In Kuweit en Irak leek

er voor iedereen een heel overzichtelijke situatie van 'good guys' en 'bad guys'. Maar met name de Amerikanen hadden in Vietnam geleerd dat al te veel geweld, bloed en tranen in de huiskamers niet goed werkt op het thuisfront. Daardoor koos men in de publiciteit voor een schone oorlog, eentje die bijna als entertainment kon worden gepresenteerd. Dat was althans het resultaat. Niet alleen door de resultaten van de geallieerden, maar ook door de sfeer van de berichtgeving. Je kon er gemakkelijk je bierblikje en je zoutje bij in de hand houden. Je kinderen konden er gewoon naar blijven kijken. Dat deden ze dan ook. Als je de verhalen moet geloven, moet je oorlog niet alleen zien en horen, maar ook ruiken. Daar is echter nog niet in voorzien.

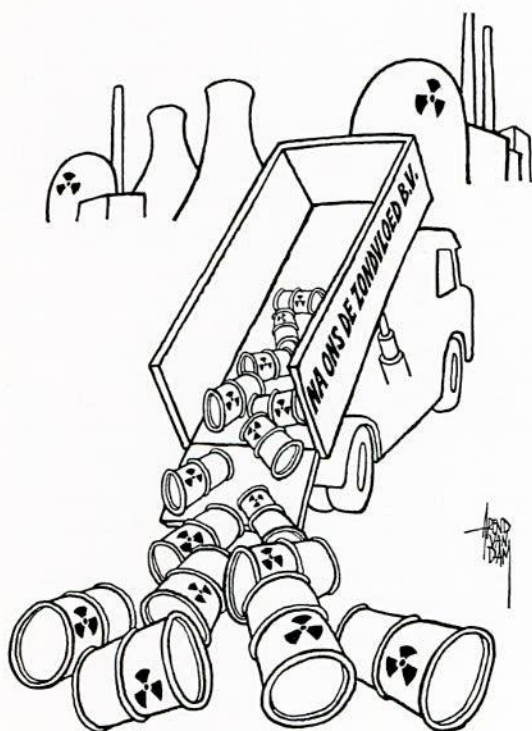
Het resultaat van al die communicatie, die technische mogelijkheden, al dat hot-news? Oorlog devalueert, we worden er nauwelijks meer door geschokt. En zeker de opeenvolging van oorlogen went. Als bij een top-tien duikelt er wel eens een naar de achtergrond of komt er plotseling een (met stip) naar voren. En waar geen camera's zijn is geen oorlog. Daarom zullen, samen met Bosnië, ook Armenië, Kaboel en Somalië wel weer wegebben in onze hoofden.

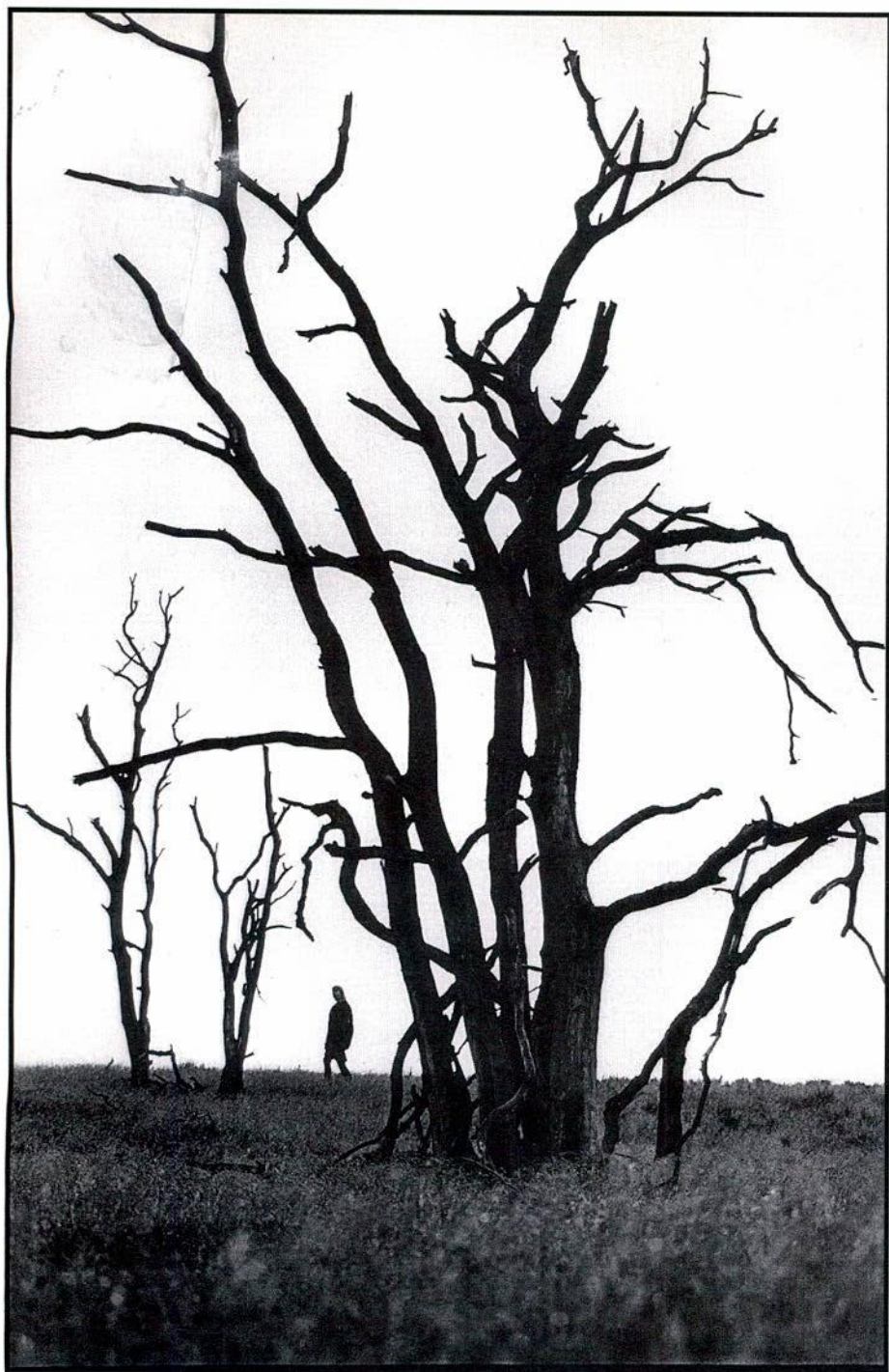
■ Ontwaarding

Devaluatie, inflatie, ontwaarding. Worden berichten over oorlogen, hongersnoden en terroristische acties dadelijk even gewoon als, om maar eens wat te noemen, de berichten uit Aalsmeer met de pretfabrieken van Joop van den Ende? Het antwoord op zo'n vraag is eigenlijk heel persoonlijk. Het hangt er een beetje vanaf waar je beroepsmatig of uit belangstelling mee bezig bent. Kijk maar eens naar een heel ander onderwerp, het milieu. Heel veel mensen zijn daar de afgelopen jaren mee bezig geweest, maar ook daar zie je al dat sommige zaken op de achtergrond raken, bijna weer worden vergeten. De zure regen is een voorbeeld.

■ Sproetenbus

Zure regen. Nog maar enkele jaren terug sprak iedereen er over. Er was een opeenstapeling van geruchten, bewijzen en wetenschappelijke publicaties. De mensen zagen het ook, al die vergrassende heiden, die zienderogen aftakelende bossen. De reacties bleven niet uit: zure regen werd een 'item', een publiek onderwerp. Inclusief op de schooljeugd gericht lesmateriaal, aan

Dode eiken en vergrasde heide door zure regen op de Veluwe (Planken Wambuis)

het bos gewijde kanselpreken, zich in T-shirts hijsende ministers. Uiteindelijk kwamen het Rijksinstituut voor Milieubeheer en later het Nationaal Milieubeleidsplan met echt beleid. Willen we, zo luidde de boodschap, de zure regen terugdringen, dan moet de uitstoot van de componenten uit die zure regen met 70 tot 90% terug. Op allerlei fronten (ook zure-regen-bestrijding is een soort oorlog) wordt daar inmiddels aan gewerkt. Het is een vak, een bedrijfstak geworden.

Toch, de zure regen raakte langzaam uit het beeld. Andere zorgen drongen zich op. Het broeikas-effect, waardoor heel wat Nederlanders misschien wel eens kopje onder in het Noordzeewater zouden kunnen gaan. De aantasting van de ozonlaag waarbij de sproetenbus op het zomerstrand wel

eens niet meer voldoende zou kunnen zijn. De massaal vervuilde onderwaterbodems, goed voor menig ongerust stukje in de regionale bladen. Het idee dat Nederland mee moet met 'Europa', dat economische groei toch heilig is, ook al weet vrijwel iedereen dat het de pijl in de achilleshiel van het leefmilieu is. En dan was er dit voorjaar nog de UNCED in Brazilië, bijna tastbaar bewijs hoe moeilijk het in deze wereld allemaal in elkaar zit.

■ Aalsmeer-dag

De zure regen is in het geweld van al die andere onderwerpen wat van de agenda geveegd. Maar hij was in werkelijkheid nooit weg. Ondanks vooruitgang op een aantal terreinen, is de strijd nog steeds niet gewonnen. Dag in, dag uit verandert de zure

■ Echt voorbij

De smalle marge tussen leven en dood langs een autoweg is er nog steeds, maar de aantekening hieronder (uit 1975) zou nu niet meer zo worden neergeschreven. Vietnam is echt voorbij. En wat was er toen ook alweer met die Sinai?

Fietspad langs autoweg

Even maar dacht ik dit is Londonderry, de Sinai
Dan Loc, Hué
of hoe het daar ver weg mag heten.

Een meter gras scheidt me van een no-go area, wie het waagt er te komen is de pineut, onherroepelijk mus, mier, mug, mens.

Even maar dacht ik dat. Toen bediende ik richting Ankeveen het gas van de brommer. Voorzichtig, maar toch snel bleef ik aan de kant van het melkvee rijden.

F.M.

regen verder het natuurlijk milieu. Maar we vergeten het een beetje. Omdat er zoveel anders aan de hand is. Omdat we het toch allemaal niet zo kunnen bijbenen. Daarom kijken we bij die zure regen ook liever niet naar onze eigen, heel consumptief gerichte manier van leven. We zetten de schijnwerpers niet graag op onszelf. Ook al beseft iedereen, dat je niet iedere dag pijnlijke conclusies hoeft te trekken. Het mag ook wel eens Aalsmeer-dag zijn.

Niettemin, de zure regen zet z'n opmars gewoon voort. Als in een oorlog zonder camera's.

Frits Maas

BOEKEN

Australië

De hoofdlijnen van de schitterende roman 'De Grote Wereld' van David Malouf (een Australiër met een Libanese vader) laat zich vrij gemakkelijk beknopt samenvatten.

Twee jonge Australische soldaten - Digger Keen en Vis Curran - worden na de val van Singapore in 1942, met hun onderdeel door de Japanners krijgsgevangen gemaakt. Gevochten hadden ze nog nauwelijks en met het tekenen van de onvoorwaardelijke overgave hadden ze 'zonder het te weten, hun status als militair verloren, evenals enkele andere bevoegdheden'. In het doorgangskamp 'The Great World' komen Keen en Curran met elkaar in contact. Erg veel hebben ze niet met elkaar op. Maar wanneer Keen, bij werkzaamheden aan de Birma-spoorlijn, door ziekte het loodje dreigt te leggen en Curran hem, door een bovenmenselijke inspanning, het leven weet te redden, komt daar verandering in. Niet dat het honderd procent wordt. Met name Keen blijft problemen met Curran houden. Veertig jaar na de oorlog beginnen beiden iets van het elkaar aantrekken en afstoten te begrijpen. Sinds de oorlog hebben ze, zonder elkaar veel te zien, volstrekt verschillende levens geleid. Curran is een gevierd zakenman in de grote stad terwijl Keen een teruggetrokken bestaan leidt op het platteland als klusjesman.

In deze lijvige roman (die zich laat lezen als een trein) komen niet alleen deze twee hoofdfiguren tot leven, maar weet Malouf ook een goed beeld te schetsen van de Australische samenleving sinds de jaren dertig. Zijn eerder in vertaling verschenen roman 'Harland's grond' is mij destijds (1990) ontgaan, maar heb ik inmiddels alsnog aangeschaft. Een aanmoediging aan de uitgever om ook het resterende deel van Maloufs werk uit te brengen.

David Malouf: De Grote Wereld, Van Gennep, Amsterdam 1992. 379 blz. f 49,50. (WH)

Havel

Op 29 december 1989 werd de bekende schrijver Václav Havel bij acclamatie tot de nieuwe president van Tsjechoslowakije gekozen. Enkele dagen later (1-1-1990) begint hij zijn nieuwjaarstoespraak tot zijn medeburgers als volgt: *'Veertig jaar lang heeft u op deze dag uit de mond van mijn voorgangers in verschillende varianten steeds hetzelfde gehoord: hoe ons land bloeit, hoeveel miljoenen ton staal meer we hebben geproduceerd, hoe gelukkig wij allemaal zijn, hoezeer wij onze regeringen geloven en wat een mooie vooruitzichten we hebben. Ik veronderstel dat u mij niet tot dit ambt hebt benoemd opdat ook ik u voorlieg.'*

In 'Angst voor de vrijheid. Redevoeringen van een president' zijn zeventien toespraken, welke Havel in binnen- en buitenland tijdens het jaar 1990 heeft gehouden, samengevat. Het is een verademing om van een (inmiddels al weer ex-) staatshoofd van zulke gedachten kennis te kunnen nemen. Geen clichés, geen plichtmatige franje, maar politiek-filosofische beschouwingen met een geldigheid die verder reiken dan 1990 en Tsjechoslowakije. In voor een breed publiek toegankelijk taalgebruik brengt Havel op overtuigende wijze zijn ethische en morele uitgangspunten in verband met de actuele problematiek.

De meest fascinerende toespraken vond ik, naast de nieuwjaarstoespraken van 1990 en 1992, die welke Havel hield tijdens het bezoek van Von Weizsäcker aan Praag ('Voor volken plegen mensen met een andere taal soms weerzinwekkend te zijn, vooral als het de taal is die een tiran sprak. De taal kan er echter niets aan doen dat een tiran haar spreekt') en bij de opening van de Salzburger Festspiele, met o.a. de Oostenrijkse president Waldheim als toehoorder ('Maar er zal geen vijand zijn waar niet de volledige waarheid boven tafel komt, alleen de waarheid zal de mensen van hun angst bevrijden.')

Václav Havel: Angst voor de vrijheid. Redevoeringen van een president, Van Gennep, Amsterdam 1992. 192 blz. f 34,50. (WH)

Angstaanjagend

De Duitstalige schrijfster Herta Müller werd in 1953 in Nitzkydorf in Roemenië geboren. Van 1973 tot 1976 studeer-

de ze germanistiek en romanistiek aan de Universiteit van Timisoara. In 1987 ging Herta Müller in Berlijn wonen. Van haar verschenen twee boeken in Nederlandse vertaling: 'De mens is een grote fazant' (1988) en 'Barrevoets in febru-

ari' (1989). Onlangs kon daar een derde aan worden toegevoegd: 'Reizigster op één been', een min of meer logisch vervolg op de eerder verschenen delen. Gaat 'De mens is een grote fazant' over het naderend einde van de Duitse gemeenschap in Roemenië en beeldt 'Barrevoets in februari' de vertwijfeling uit die zich meester maakt ná het vertrek, 'Reizigster op één been' toont de emigrant - letterlijk en figuurlijk - in den vreemde. Hoofdpersoon is de Duits sprekende jonge vrouw Irene die emigreert uit een dictatuur in het Oosten naar Duitsland. Ze komt tot deze stap na een ontmoeting met de Duitser Franz. Haar bestaan in Berlijn is weinig rooskleurig. Ze betreft een huurkamer en daar houdt zo ongeveer alle vastigheid mee op. Ze neemt niet deel aan het maatschappelijk leven, haar relatie met Franz verloopt zonder meer stroef en ook de contacten met anderen bieden haar weinig. Wanneer ze bericht ontvangt dat ze Duits staatsburger is geworden is er van blijdschap geen enkele sprake. Sterker nog: 'Haar maag zweefde tussen keel en knieën. Ze ging, om hem op te vangen, aan de keukentafel zitten.'

In haar compacte stijl geeft Herta Müller, op bijna angst-aanjagende wijze, een indringend beeld van de gemoedstoestand van een emigrant ('Aangekomen en er niet zijn'). Geen gemakkelijke roman, maar wie de moeite neemt, zal na het omslaan van de laatste bladzijde, wel het gevoel hebben met iets bezig te zijn geweest. Herta Müller: Reizigster op één been. De Geus/EPO, Breda, Berchem 1992. 143 blz. f 29,50. (WH)

Werkkampen

De Chinese schrijver Zhang Xianliang is in ons land geen onbekende meer. Met zijn onlangs verschenen 'Doodgaan went' kwam zijn derde roman in vertaling op de markt. Zhang (geb. 1936) kreeg in 1957 het etiket 'rechts element' opgeplakt en werd vervolgens opgesloten in een werkkamp. Daar zat hij zo'n tweeëntwintig jaar, nagenoeg volledig afgeslo-

ten van de buitenwereld, gevangen om pas in 1979 te worden gerehabiliteerd. Aspecten van deze 'bamboe-goelag'-jaren zijn steeds, in meer of mindere mate, terug te vinden in zijn romans. De hoofdpersoon in 'De vrouw in het riet' (1988) is een man die vrijwel de gehele periode van de Culturele Revolutie in een heropvoedingskamp heeft gezeten, terwijl de centrale figuur in 'Eethuisje Amerika' (1990) ook al een man is met een werkkampverleden.

In 'Doodgaan went' wordt een Chinese schrijver van middelbare leeftijd, na ongeveer zijn halve leven in werkkampen te hebben doorgebracht, eindelijk vrijgelaten. De man besluit, nu het nog kan, zijn buitenlandse vrienden en kennissen op te gaan zoeken. Gedurende zijn verblijf in het Westen wordt hij in toenemende mate overmand door twijfels: hier blijven of terugkeren naar zijn geboorteland waar hij zoveel ontberingen heeft moeten ondergaan. Zhang weet deze betrekkelijk eenvoudige keuze gaandeweg om te buigen tot een universeel probleem: de drang

van ieder mens een normaal leven te kunnen leiden. De roman laat zich, in tegenstelling tot de eerste twee boeken, vrij lastig lezen door de vele wisselingen tussen droom en werkelijkheid en tussen tijd en plaats. X.L. Zhang: Doodgaan went. Het Wereldvenster, Houten 1992. 303 blz., f 39,90. (WH)

Is d'ander de hel?

In de door An Dekker mooi vormgegeven pocketreeks Moderne Klassieken zijn sinds 1988 vijftien titels verschenen. Stuk voor stuk interessante heruitgaven van schrijfsters uit binnen- en buitenland, die voor het eerst na W.O. II publiceerden. Enkele namen: Dola de Jong, Nel Noordzij, Ankie Peypers, Nadine Gordimer, Anna Seghers, Han Suyin. Deze zomer kwamen er weer twee Nederlandse 'moderne klassieken' uit, van Tonny van der Horst en van Aya Zikken. 'Code voor Dander' verscheen in 1965 als negende boek van Aya Zikken (1919), die toen al een zekere bekendheid genoot, o.a. door haar Indische roman *De Atlasvlinder* (1958). Sinds haar debuut in 1953 heeft ze zo'n 25 titels op haar naam staan. In het Nawoord van Petra Veeger wordt Zikken's werk in drie categorieën gesplitst: reisverhalen, Indische romans en psychologi-

sche romans. Tot de laatste behoort ook *Code voor Dander*. Als die geheimzinnige titel al niet bedoeld is om associaties te wekken met het Parijse existentialisme van die jaren, dan doet de vraag op blz. 83 het wel: 'Is Dander de hel?' (Sartre stelde: l'enfer c'est l'autre, de hel is de ander). Immers, Dander staat centraal in de roman als 'tegen-

speler' (of alter ego?) van de ikfiguur Levka, een fotografe op reis door Afrika. En die code lijkt mij verband te houden met de voortdurende geslachtswisseling van Dander, die voor Levka soms man, dan weer vrouw is. Ondanks dit zeer interessante thema van de androgynie, kon het boek mij door het tamelijk saai verloopende verhaal niet erg boeien. Misschien had dat ook te maken met Levka's voortdurend nogal agressieve grondhouding: 'Je had maar te leven. Met het mes op tafel, dat was de enige manier. Je moest kunnen knippen met wat catastrofaal voor je zou kunnen worden. Je moest je verdedigen. Tegen je zelf, tegen de ander. Daar kwam het op neer, in elke situatie: het mes op tafel.'

Aya Zikken: *Code voor Dander*. Uitg. An Dekker, Amsterdam 1992. 143 blz. f 14,90. (FS)

Literair juweel

Tonny van der Horst (Rotterdam 1915) heeft, naast vele verhalen en gedichten in dagbladen en tijdschriften, slechts drie boeken gepubliceerd: de verhalenbundel *Behalve jij en ik* (1958), de roman *Een engel achter een handkar* (1971) en het autobiografische *Het huis aan de Schiekade* (1990), dat haar Rotterdamse jeugd beschrijft tot haar huwelijk met de bekende literator Victor E. van Vriesland. De reacties waren steeds uiterst positief. Zo schreef bijv. Clare Lennart in Elsevier over 'Een engel achter een handkar': 'het bezit een diepere waarheid, namelijk die van het sprookje' en het 'is een verhaal waarin meer wijsheid en begrip voor wat in het leven de werkelijke waarden zijn verscholen zit dan in vele absoluut waarschijnlijke verhalen.' (Deze gegevens zijn ontleend aan de verhelderende inleiding van Lucie Th. Vermij.) Heel sterk is al meteen de inzet van deze kleine roman, die ik ademloos heb uitgelezen: 'Sinds enkele uren ben ik aan het doodgaan. Het is nog maar het begin van een proces waarvan ik geen idee heb hoe het zal verlopen. Ik

ga in hongerstaking. (...) Alleen met mijn ombulsel heb ik mij teruggetrokken op dit eiland, omringd door een barrière van riet en water.' Dan ontrolt zich in te rugblik het verhaal, waarvan de hoofddlijn gauw is verteld. De dochter van een Zuidhollandse dorpsburgemeester verliest jong haar ouders, gaat samen met haar oude tante dagelijks met turf de boer op en ontmoet op een avond Sander, trapezewerker in een rondtrekkend circus. Ze blijven corresponderen en wanneer ze een telegram 'Engel laat je handkar in de steek en kom' ontvangt, trekt ze een paar jaar met hem en zijn broer Alex (het acrobatenduo 'The Alexanders') mee in hun woonwagen tot Sander omkomt bij een sprong. Ze keert terug, leeft nog een tijd haar eigen eenzame leven in de vijandige dorpsgemeenschap en kiest tenslotte voor de dood.

Wat, zo samengevat, een banaal gegeven kan lijken wordt door de zuivere gevoeligheid, het sobere taalgebruik en de poëtische sfeer daar ver boven uitgetild tot het pure 'sprookje' waarvan hiervoor al sprake was. Voeg daarbij nog de gepassioneerde beschrijvingen van de natuur en het drassige landschap boven Rotterdam en je beseft een literair juweel in handen te hebben. Nog één citaat: '... ik hield ervan na zonsondergang naar het grasveldje te lopen, dat in juni en juli wit van de kamillen was, en waar ik de ketting van de wagen om de stam legde van de enige boom die er stond - een jonge berk, waarvan de kruin 's zomers in doorzichtige zilvergroe-

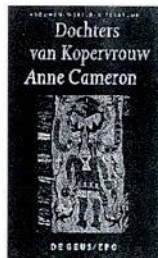
ne guirlandes omlaagdroop. Het grijs van de zerken schemerde door de heg van het kerkhof, en de toppen van de populieren, waarin de stemmen van de doden zich 's avonds verzamelden, wezen streng naar de donkerende hemel.'

Tonny van der Horst: *Een engel achter een handkar*. Uitg. An Dekker, Amsterdam 1992. 104 blz. f 14,90. (FS)

Noetka-Indianen

Toen ik in 1979 op Vancouver Island (British Columbia, Canada) kennis maakte met de schitterende (gebruiks)kunst van de Haida-, Kwakiutl- en Noetka-Indianen, nam mijn interesse in Indiaanse culturen, hun historie en literatuur, nog meer toe. Elk nieuw boek betekent weer nieuwe ontdekkingen en werkt verrijkend. Dat geldt ook voor de onlangs verschenen

vertaling (door Edith van Dijk) van het prachtige verhalenboek 'Dochters van Kopervrouw' van Anne Cameron (geb. Vancouver Island, 1938). Deze schrijfster van vele toneelstukken, gedichten, verhalen, romans en kinderboeken luisterde van kind af aan naar de verhalen van Indianen, houthakkers, mijnwerkers en vissers. Ze werd door het geheime vrouwenvereniging van de Noetka's (zulke genootschappen zijn er vele, van Californië tot Alaska) in vertrouwen genomen en deelgenoot gemaakt van de oude overleveringen met de uitdrukkelijke opdracht deze ook te verspreiden. Eén van de verhalen begint zo:

'Er zijn mensen die denken dat alleen mensen gevoelens als trots, angst en vreugde kennen, maar zij die weten zullen je vertellen dat alle dingen bezielde zijn (...) En al verschillen ze van ons in vorm en levensduur, verschillen ze van ons in Tijd en Weten, bomen leven. En stenen. En water. En allemaal hebben ze gevoelens.'

Over zulke zaken gaan deze 19 verhalen, die titels dragen als Lied voor de doden, Oude magie, Kopervrouw, Het Vrouwenvereniging, De verloren goudmijn, Het lied van de beer, Het gezicht van Oudevrouw. Er zijn scheppingsmythen en aangrijpende verslagen van het verzet tegen de Britse en Spaanse overheersers, maar ook wordt het belang voor een gemeenschap van kritische clowns geschetst, de betekenis van maatstenen uitgelegd en de activiteit van krijgsvrouwen toegelicht. Vreemd en raadselachtig soms, boeiend en leerzaam altijd en heel mooi verteld!

Anne Cameron: *Dochters van Kopervrouw*. De Geus/EPO, Breda 1992. 160 blz. f 32,50. (FS)

Man in huis

'Maandagochtend meldde de krant dat de koster verwaarloosd, onderkoeld en nat in de buurt van Keulen was aangetroffen. Ondanks zijn slechte gezondheidstoestand had hij zich met zijn laatste kracht ertegen verweerd dat men de pleister van zijn mond verwijderde. Tenslotte was het zijn toegesnelde vrouw met een ruk gelukt, waarbij de man, aldus het krantenbericht, in een gepijnigd ge-jank was uitgebroken. Sindsdien zweeg hij.' Zo eindigt het vorig jaar in Duitsland verschenen romande-

buut 'Een man in huis' van Ulla Hahn (1946). Deze zomer kwam bij BZZTôH de vertaling, door Gerda Meijerink, uit. Ulla Hahn behoort met haar vier, meermalen onderscheiden, dichtbundels tot de meest verkochte en gelezen dichters in Duitsland. Haar eerste roman sloeg evenwel in als een bom. Geen wonder, want er gebeurt nogal wat met deze man in huis.

Kort het verhaal: Vanuit een fikse dosis wraakzucht kent Maria Wartmann (edelsmid van beroep) haar getrouwde minnaar, de koster en kerkkoorleider Hans Egon - die konsekwent Hansegon of Kosterman wordt genoemd - met boeien aan haar bed en plakt een pleister over zijn mond. Zo houdt ze hem (eindelijk) wekenlang alleen voor zichzelf. Ze voert hem de heerlijkste fingeprakte hapjes en champagne door een rietje, verschoont hem regelmatig (zijn enige weerwraak is haar op dat punt aanvankelijk veel werk te bezorgen) en bevredigt in het begin ook nog haar seksuele lusten. Als ze verder niet aan het werk is in haar atelier of winkel, leest ze hem bovendien zeer toepasselijke passages voor uit 'Van den vos Reinaerde'. Wanneer hij haar tenslotte 'in totale overgave' (schriftelijk, praten kan immers niet) zijn liefde bekent, heeft zij genoeg van hem, poot hem op een nacht in haar auto en dumpst hem aan de Rijnsoever.

Voor de afloop: zie boven. Intussen zijn er heel wat lachwekkende toestanden binnenshuis gepasseerd, alsook kostelijke dorpsroddels buitenshuis (slippertje van Hans? misdaad in 't spel? een niet al te verdrietige kostersvrouw, enz.). Een bijzonder (en) vermakelijk boek over een, met veel boze en bizarre fantasie, tot in het absurde doorgevoerde omgekeerde wereld, waarin natuurlijk ook - voor wie wil - een uiterst ernstige grondtoon te beluisteren valt met betrekking tot de werkelijke man/vrouw-situatie in onze dagelijkse wereld.

Ulla Hahn: *Een man in huis*. BZZTôH, Den Haag 1992. 127 blz. f 24,50. (FS)

Wim Heij
Frank Spoelstra

